

Economisch-Statistische Berichten

Speciaal nummer

★

HET
CENTRAAL ECONOMISCH
PLAN

★

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2178

WOENSDAG 8 APRIL 1959

Iets geheel nieuws!

Met ingang van 14 maart publiceert Bel-Bel 1 maal per maand een fonds-analyse over een periode van 10 jaar, verwerkt tot grafiek, waaruit indicaties zijn te halen met betrekking tot de koersbeoordeling

1e fonds: UNILEVER

2e fonds: PHILIPS

VRAAGT GRATIS PROEFNUMMER AAN DE
ADMINISTRATIE AFD. 7 - POSTBUS 42 - SCHIEDAM

De N.V. Assurantie Maatschappij
DE NEDERLANDEN VAN 1845
te 's-Gravenhage zoekt nog enkele jonge

juristen

of

economen

ter opleiding in het bedrijf.

Leeftijd tot 30 jaar.

Voor energieke krachten goede vooruitzichten.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen omtrent levensloop en studieresultaten, vergezeld van recente pasfoto onder de letter C te zenden aan de Personeelchef, Groenhovenstraat 2, 's-Gravenhage.

DE NEDERLANDEN VAN 1845

Alle verzekeringen

(Zie ook de vacatures op blz. 289 en 290)

R. Mees & Zoonen

*Bankiers en
Assurantie-makelaars*

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage

Delft · Schiedam · Vlaardingen

Ablasserdam

*Beheer en administratie
van vermogens
Executele en bewind-
voering.*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2178

WOENSDAG '8 APRIL 1959

HET CENTRAAL ECONOMISCH PLAN

INHOUD

	Blz.
Waartoe een plan?, door Prof. Dr. J. Tinbergen	264
De methodiek van het Centraal Economisch Plan, door Prof. P. de Wolff	266
Hoe goød zijn de Centrale Economische Plannen?, door Prof. Dr. H. Theil en Drs. E. Kaptein	272
Het Centraal Economisch Plan 1959, door Dr. J. E. Andriessen	275
Het monetaire aspect van het Plan 1959, door Prof. Dr. H. W. J. Bosman	278
Plan en economisch beleid, door Drs. J. W. de Pous	281
Vakbeweging en macro-economische prognose, door Drs. J. Boersma	286
Grafiek: Nationaal inkomen per hoofd der bevolking, 1900—1957	274
Tabellen: Enige kerngegevens, ontleend aan het C.E.P. 1959, 1948—1959	277
Middelen en bestedingen, ontleend aan het C.E.P. 1959, 1948—1959	280
Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	288

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;

J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

In deze bijdrage wordt achtereenvolgens de betekenis van een Plan — gedefinieerd als een cijferopstelling voor een volkshuishouding die onder de mogelijke ontwikkelingen de meest wenselijk geachte aanduidt — in het algemeen, voor de regering, voor het bedrijfsleven en voor parlement en publiek geschetst. Ten slotte wordt gewezen op de „onzichtbare” rol die een Plan speelt. Een niet onbelangrijk deel van deze rol wordt door de plancijfers reeds gespeeld lang voordat het Plan door publikatie in de openbaarheid komt. Dit geldt namelijk voor de discussies tussen verschillende instellingen binnen het regeringsapparaat die plaatsvinden van het moment af, waarop de eerste cijferopstellingen worden gemaakt. Het wordt niet onmogelijk geacht dat de rol vóór de publikatie daarmee zelfs belangrijker is dan de rol die een Plan daarna kan spelen.

Wat is een plan?

Om misverstand te voorkomen moet eerst een enkel woord worden gezegd over wat in deze notitie onder een Plan wordt verstaan. Het woord heeft zeer uiteenlopende inhoud en daarmee gevoelswaarde gekregen, omdat als ene uiterste daarmee kan worden aangeduid een „Russisch Plan” en als ander uiterste iets dat nauwelijks meer is dan een prognose. We zullen er hier de betekenis aan hechten van een cijferopstelling voor een volkshuishouding — en dus afzien van alle „kleinere” plannen tot aan het geval dat iemand alleen maar „van plan is de tram te nemen” — die onder de mogelijke ontwikkelingen de meest wenselijk geachte aanduidt. Onder deze definitie valt dan in elk geval het Plan van een aantal niet-communistische landen, ook wanneer het niet met die naam wordt aangegeven. In deze betekenis heeft het Plan het karakter van een reeks richtlijnen ten gebuike bij zowel de economische politiek van de overheid als de beslissingen in het particuliere vlak. Het is bepaald niet alleen een voorspelling; deze laatste zou als grondslag de veronderstelling hebben dat er aan het beleid van de regering niets verandert. Een Plan daarentegen is gebaseerd op veranderingen in het beleid, wanneer de voorspelling zou hebben aannemelijk gemaakt dat de daarmee corresponderende toestand in bepaalde opzichten ongewenst is en het mogelijk is daarin verandering te brengen door een gewijzigd beleid. Dienovereenkomstig zijn er in de Centrale Economische Plannen van het Centraal Planbureau, sinds F. L. Polak dit heeft voorgesteld, een afzonderlijk hoofdstuk over een prognose en over een plan voor het komende jaar — behalve wanneer geen beleidswijzigingen nodig schenen.

Slechts indien men aanneemt dat het beleid zeer weinig invloed heeft op de gang van zaken, is er wederom weinig verschil tussen een prognose en een plan.

Bij de gekozen definitie is intussen de tegenstelling met een Russisch plan veel minder sterk dan men zou denken. Men kan volhouden dat een Russisch plan er ook onder valt. Zelfs wanneer nl. dit laatste wordt opgevat als een aantal uitvoeringsbevelen, moet men niet over het hoofd zien dat er belangrijke onderdelen van de communistische

Waar toe een plan?

volkshuishouding zijn die, evenzeer als — grotere — delen bij ons, niet beïnvloedbaar zijn en andere die slechts indirect door de regering beïnvloedbaar zijn. Tot de eerste behoort de autonome component in de landbouw, door het weer veroorzaakt, zekere aspecten van de wereldmarkt, en van de consumentenvoorkeuren, tot de tweede een aantal andere componenten van deze zelfde sectoren. Men kan de opbrengst per ha, in de landbouw, of het aanbod van de landbouwbedrijven, evenals de vraag der consumenten wel op allerlei wijzen beïnvloeden; ze geheel door bevel vastleggen kan men niet. En zelfs de „bevelen” aan de industrie hebben niet altijd het gevolg dat in het Plan staat, getuige planoverschrijdingen en hun tegendeel.

Het nut van een Plan in het algemeen.

Het nut van een Plan is, in algemene termen, dat men betere beslissingen kan nemen met dan zonder een dergelijke poging om de toekomstige situatie te ramen. Twee algemene oorzaken zijn daarvoor aan te geven. Ten eerste moeten vele beslissingen genomen worden lang voordat de eerste uitvoering daaraan wordt gegeven. Ten tweede binden vele beslissingen de toekomstige gang van zaken voor een lange periode. De eerste omstandigheid hangt samen met de lange voorbereidingstijd van een aantal maatregelen, de tweede met de lange „levensduur” van velerlei objecten van de beslissing: kapitaal- en andere goederen, contracten, opvoedingsprocessen. Wegens beide oorzaken is het nuttig, dat men er zich een voorstelling van maakt, hoe de wereld er zal uitzien wanneer de gevolgen der beslissing zich doen gevoelen. Zelfs een gebrekkige voorstelling — en dat zijn prognoses praktisch altijd — is veelal nuttiger dan geen voorstelling. Dit is reeds lang aanvaard door iedere ondernemer en het werd tijd, na de tweede wereldoorlog, toen het Centraal Planbureau gesticht werd, dat het voor de economische politiek van de regering ook werd aanvaard.

Het nut van een Plan voor de regering.

Zowel het ontwerpen als het controleren van welke activiteit dan ook vereist dat men zich van te voren een zeker doel stelt. Voor gewone economische activiteiten als

productie en investeringen spreekt dit iedereen aan. Voor het doen van uitgaven door de overheid en het financieren daarvan is het ook al lang erkend, getuige de betekenis van het budget in de politiek van elk land. Er is echter evenveel reden om deze gedachtingang ook toe te passen op de andere onderdelen van de overheidsbemoediging met het economische en sociale leven. Hoe kan men werkelijk zakelijk spreken over de mate van succes of de mate van efficiëntie van een bepaalde regeringspolitiek als men geen vergelijking kan maken tussen de in werkelijkheid bereikte resultaten en de taken die men zich gesteld heeft. Terecht werkt men in grote bedrijven steeds meer met taakstellingen; het grootste bedrijf kan daarbij niet achterblijven.

Het is natuurlijk waar, dat zowel het stellen van een taak als de controle achteraf kennis vereist van een aantal economische samenhangen die voor een volkshuishouding als geheel veel moeilijker gekend kunnen worden dan voor een productieproces in een onderneming. Maar ook de taakstelling voor de verkoop van een onderneming is reeds moeilijker en meer verwant aan de problemen voor de volkshuishouding als geheel en wordt niettemin druk beoefend. Inderdaad kan men zeggen dat in dit opzicht vrij veel vooruitgang is geboekt bij de toegepaste economische wetenschap. De resultaten van voorspellingen, verricht door instellingen als het Centraal Planbureau, zijn geenszins ontmoedigend.

De meer concrete inlichtingen die een Centraal Economisch Plan aan de regering kan geven mogen door enkele voorbeelden worden geïllustreerd. Het levert ten eerste gegevens op grond waarvan de belastingopbrengsten nauwkeuriger kunnen worden geraamd dan anders het geval zou zijn, zoals cijfers over het nationale inkomen en zijn onderdelen (lonen, winsten), over de invoer, over de omzetten van bepaalde categorieën van goederen.

Het Plan bevat eveneens gegevens die een betere schatting van bepaalde uitgaven mogelijk maken: de prijsniveaus van invoergoederen, van arbeid en in het land zelf vervaardigde producten.

Bovenal geeft het Plan inlichtingen over de te verwachten algemene gang van zaken zoals de stand van werkgelegenheid, betalingsbalans, consumptie enz. die de basis moet vormen voor eventuele wijzigingen in het beleid. Daarnaast ten slotte kan het Plan inlichten over de mate waarin bepaalde verschijnselen zich ontwikkelen die verdere studie vereisen, zoals de inkomensverdeling, het niveau der besparingen en investeringen, ook wanneer niet onmiddellijk beleidswijzigingen zouden kunnen worden aangegeven.

Een laatste soort van inlichtingen die het Centraal Economisch Plan in Nederland geeft is misschien wel van meer betekenis dan de tot nu toe genoemde, en wel niet alleen voor de regering, maar in feite ook voor het parlement en het „publiek” in het algemeen. Deze hebben betrekking op de gevolgen die men zou mogen verwachten van bepaalde beleidswijzigingen. Wij komen hieronder op terug.

Het nut van een Plan voor het bedrijfsleven.

Eerst mogen nog enkele woorden worden gezegd over de betekenis die een economisch plan heeft voor het bedrijfsleven. Deze kan vooral worden gezien in de basis die tal van plancijfers leveren voor marktanalyses. Twee trekken van de plancijfers maken deze daarbij waardevol: ten eerste dat deze gebaseerd worden op een methode waarbij het resultaat van de krachten die aan vraag en aanbodzijde

werken wordt geraamd en dus, in beginsel, ook de invloed van de beslissingen der gezamenlijke ondernemingen op hun eigen afzetmogelijkheden wordt in rekening gebracht. Ten tweede dat bovendien wordt rekening gehouden met de beleidswijzigingen die de regering zal hebben aan te brengen indien een zuivere prognose op onaantrekkelijke gevolgen zou wijzen.

De cijfers zijn in het algemeen onvoldoende gedetailleerd om onmiddellijk bruikbaar voor marktanalyses te zijn. Zij moeten daarom nog menige bewerking ondergaan door de marktanalysten der afzonderlijke bedrijven. Doch juist de bewerkingen die voor deze laatste de moeilijkste zouden zijn, zijn reeds geschied. Het is bovendien een goede arbeidsverdeling tussen het Centraal Planbureau der regering en de afdelingen voor marktanalyse van afzonderlijke bedrijven, of de economische instituten zoals het Nederlandsch Economisch Instituut, die deze werkzaamheden voor derden verrichten, dat in het Centraal Planbureau de bewerkingen geschieden die voor allen dezelfde moeten zijn — t.w. de schatting van het nationale inkomen en zijn hoofdbestedingscategorieën.

In bepaalde gevallen zijn gedachtenwisselingen tussen het Centraal Planbureau en vertegenwoordigers van bepaalde industrietakken over dergelijke cijfers en hun onderverdeling voor beide partijen nuttig gebleken. De vraag mag gesteld worden of in dit opzicht nog niet meer gedaan zou kunnen worden.

De betekenis van een Plan voor parlement en publiek.

Ten slotte kan een opstelling van cijfers zoals het Nederlands Centraal Economisch Plan bevat omtrent de zgn. „alternatieven” van grote betekenis zijn voor een meer doeltreffende en objectieve discussie over de merites van de economische politiek. Een dergelijke discussie behoort in de eerste plaats thuis in het parlement en zou verder in de publieke meningsvorming evenmin misstaan. Zij heeft reeds in ettelijke gevallen plaats gehad in de S.-E.R. en het is geen overdrijving om te zeggen dat de discussies in dit lichaam daarvan de sporen dragen.

De essentie van de „alternatieven” die in het Plan gegeven worden is dat zij cijfers zijn omtrent wat er gebeuren zou, wanneer het ene of andere der instrumenten in de handen der regering anders gehanteerd zou worden, d.w.z. indien bepaalde belastingtarieven anders waren, wanneer de uitgaven voor bepaalde doeleinden hoger of lager zouden zijn of wanneer het loonpeil op een ander cijfer zou worden gebracht. De invloed van dergelijke beleidswijzigingen op elk der belangrijke economische verschijnselen — werkgelegenheid, betalingsbalansoverschot, prijsniveau enz. — wordt berekend met behulp van bepaalde econometrische methoden. Niemand hoeft deze cijfers natuurlijk voetstoots te geloven; doch zij hebben twee voordelen die, indien niet voldoende om een volkomen onaantastbaar cijfer te leveren, toch niettemin van grote betekenis zijn en ze onderscheiden van heel wat meer populaire schattingen: ze zijn gebaseerd op een systeem zonder innerlijke tegenspraken en ze zijn gebaseerd op „reactiecoëfficiënten” die met de werkelijkheid niet in strijd zijn.

De cijferopstellingen zijn bovendien zo, dat de enigszins geïnformeerde lezer er zelf mee kan „spelen”, d.w.z. eigen combinaties kan maken die hem meer aanstaan dan de in de publikatie gegeven combinaties. Naar de smaak van ondergetekende maakt men van deze cijfers nog lang niet het gebruik dat men er van zou kunnen maken.

Schrijver zet uiteen op welke wijze het Centraal Economisch Plan wordt opgesteld. Het globale gedeelte van het plan berust op een macro-economische beschrijving van de Nederlandse economische structuur. Deze beschrijving is opgebouwd uit een stelsel van nationale jaarrekeningen, waarbij zoveel mogelijk aansluiting is gezocht aan het stelsel dat door het C.B.S. wordt gebezigd. Een belangrijk hulpmiddel bij de diagnose en de prognose vormt de confrontatie van middelen en bestedingen. Na een korte beschrijving van het door het C.P.B. opgestelde prognose-model schenkt schrijver aandacht aan de bepaling der autonome grootheden. Daarna wordt ingegaan op: de financiële analyse, de wenselijkheid om naast de centrale prognose een of meer alternatieve prognoses te vermelden en de opstelling van het naar bedrijfstakken gedetailleerde plan. Ten slotte bespreekt schrijver de mogelijkheden tot verbetering van de voor de opstelling van het plan toegepaste techniek.

De methodiek van het Centraal Economisch Plan

Inleiding.

De doelstellingen van de Nederlandse economische politiek bezitten veelal een globaal karakter. Zij hebben in hoofdzaak betrekking op de werkgelegenheid, op de omvang van het nationaal inkomen, op de verdeling van dit inkomen en wel voornamelijk op de verdeling ervan over looninkomen en overig inkomen, op de betalingsbalans en op het prijsniveau, om de belangrijkste te noemen. In overeenstemming hiermede bedient de economische politiek zich, althans sinds de na-oorlogse problemen overwonnen zijn, in hoofdzaak van globale instrumenten: belastingpolitiek, loon- en prijspolitiek, overheidsuitgaven, monetaire maatregelen, e.d.

Elders in dit nummer ¹⁾ zal worden ingegaan op de

¹⁾ Zie het artikel „Plan en economisch Beleid” door Drs. J. W. de Pous.

(vervolg van blz. 265)

De „onzichtbare” rol van het Plan.

Een niet onbelangrijk deel van deze laatste rol wordt door de plancijfers reeds gespeeld lang voordat het door publikatie in de openbaarheid komt. Dit geldt nl. voor de discussies tussen verschillende instellingen binnen het regeringsapparaat die plaatsvinden van het moment af, waarop de eerste cijferopstellingen worden gemaakt. Deze eerste opstellingen vinden reeds plaats vóór de opstelling van de rijksbegroting en worden in een aantal latere versies aangepast aan de beleidswijzigingen waartoe, veelal mede op grond van deze vroege opstellingen, wordt besloten. Het is niet onmogelijk dat de rol vóór de publikatie daarmede zelfs belangrijker is dan de rol die een Plan daarna kan spelen. Bij de beoordeling van de nuttigheid — if any — van de werkzaamheden van dit soort moet dit aspect niet vergeten worden. De lezer zal begrepen hebben dat de schrijver van deze notitie van deze nuttigheid overtuigd is en het nieuwe Centraal Economische Plan 1959 van harte welkom heet.

J. TINBERGEN.

betekenis die het Centraal Economisch Plan heeft voor het in Nederland gevoerde economische beleid. In dit artikel zal slechts de wijze waarop een dergelijk plan wordt opgesteld, ter sprake worden gebracht. Niettemin is een verwijzing naar aard en doelstellingen van de economische politiek noodzakelijk omdat deze in hoge mate het karakter der plannen bepalen.

Verder is het wellicht niet overbodig er op te wijzen, dat het Centraal Economisch Plan, dat elk jaar in de loop der eerste maanden wordt gepubliceerd, geen plan is in de zin van een gedetailleerde taakstelling voor de verschillende sectoren van het economisch leven van ons land. Een dergelijk plan is in een vrije economie ondenkbaar. Wat het wél geeft is enerzijds een diagnose van de economische situatie in het afgelopen jaar en anderzijds een prognose van de ontwikkeling in het komende jaar. Deze is gebaseerd op de politiek, die de Overheid voor dat jaar heeft uitgestippeld en die voor een belangrijk deel haar neerslag heeft gevonden in de rijksbegroting. Ten aanzien van deze sector van de economie kan dus met recht van een plan worden gesproken. Daarnaast wordt echter ook rekening gehouden met alle overige impulsen die onze economie naar het zich laat aanzien uit binnen- en buitenland zal ontvangen en die met elkaar het beeld voor het komende jaar bepalen.

In overeenstemming met het karakter van het plan zijn diagnose en prognose in globale termen gesteld; zij bieden daardoor de mogelijkheid na te gaan in hoeverre het gevoerde en het te voeren beleid in overeenstemming zijn met de geldende doelstellingen.

De beide onderdelen zijn in alle dertien tot nu toe gepubliceerde plannen terug te vinden. Vrijwel steeds is er daarnaast een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan de ontwikkeling in de landen, die voor onze economie de meeste betekenis hebben. Verder worden indien de omstandigheden in het jaar, waarop het plan betrekking heeft, dit vereisen, speciale beschouwingen toegevoegd, zoals bijv. in 1957. De rond de jaarwisseling 1956/1957 ingevoerde bestedingsbeperkende maatregelen maakten toen een vergelijking met 1951 wenselijk.

Hoewel het C.E.P. in hoofdzaak een globaal karakter heeft wordt toch steeds in een speciaal hoofdstuk een naar de belangrijkste afzonderlijke bedrijfstakken gedetailleerde prognose gegeven. Hierin wordt aandacht geschonken aan mogelijke voor deze bedrijfstakken geldende specifieke factoren. In de eerste jaren na de oorlog was dit van groot belang in verband met het optreden van eventuele „bottle necks”. Thans is de functie van dit hoofdstuk meer gelegen in de verantwoording die het geeft van de wijze waarop het voorspelde totale beeld is opgebouwd uit meer of minder divergerende tendenties per bedrijfstak. Daar dit hoofdstuk ook methodisch verschilt van de overige zal het, na het globale plan, afzonderlijk worden besproken.

De beschrijving van de economische structuur.

Het globale gedeelte van het plan berust op een macro-economische beschrijving van de Nederlandse economische structuur. Deze beschrijving is opgebouwd uit een stelsel van nationale jaarrekeningen, waarbij zoveel mogelijk aansluiting is gezocht aan het stelsel dat door het C.B.S. wordt gebezigd. Dit biedt grote voordelen doordat het benodigde statistische materiaal op eenvoudige wijze ter beschikking komt, terwijl tevens wordt bereikt dat de na verloop van tijd over het planjaar gepubliceerde statistieken de gelegenheid bieden tot een „nacalculatie” van de prognose. In het rekeningenstelsel worden vijf sectoren onderscheiden, t.w. de gezinshuishoudingen, de bedrijfshuishoudingen, de institutionele beleggers, de Overheid en het buitenland. (Voor zover noodzakelijk wordt de sector Overheid nog verdeeld in de Centrale Overheid en de overige publiekrechtelijke lichamen). De transacties, die tussen deze sectoren plaatsvinden, worden naar hun aard in een betrekkelijk beperkt aantal categorieën ingedeeld. Zo worden de leveranties van het bedrijfsleven in het binnenland onderscheiden in investeringen in vaste activa en voorraden en consumptiegoederen. De leveranties naar het buitenland worden niet verder gesplitst; hetzelfde is het geval met de goederen, die het bedrijfsleven uit het buitenland betreft. Op deze wijze kunnen de belangrijkste macro-economische trekken van de economie, die samenhangen met productie, inkomensvorming, herverdeling van het inkomen via Overheid en sociale fondsen en inkomensbesteding met een betrekkelijk beperkt aantal grootheden worden beschreven.

Een kernpunt in de diagnose vormt de zgn. confrontatie van middelen en bestedingen, die uit de jaarrekeningen kan worden afgeleid en die aan de ene kant laat zien welke middelen de economie aan productie en invoer ter beschikking hebben gestaan en hoe deze middelen anderzijds zijn aangewend voor particuliere en overheidsconsumptie, particuliere investeringen in vaste activa en voorraden, overheidsinvesteringen en uitvoer. Aan de opstelling van deze confrontatie zijn typische statistische moeilijkheden verbonden. Het planbureau maakt de prognose voor een bepaald jaar tegen het einde van het voorafgaande jaar en dan is uiteraard nog slechts statistisch materiaal beschikbaar voor een deel van het jaar waarop de diagnose betrekking heeft. Het ontbrekende moet door het bureau zelf worden geschat al onderhoudt het daarbij vanzelfsprekend nauw contact met het C.B.S. en andere instanties en ondervindt het daarvan belangrijke steun. Niettemin schuilt hierin een bron van onzekerheid voor het uitgangspunt van de prognose. Deze vloeit niet alleen

voort uit de schattingen voor de ontbrekende maanden, maar ook uit het feit, dat het C.B.S. bij de definitieve opstelling van de confrontatie dikwijls nog tot correcties op reeds gepubliceerde (voorlopige) maandcijfers komt. Ook hiermede kan het planbureau uiteraard geen rekening houden.

De opstelling van de confrontatie geschiedt in feite zo dat uitgegaan wordt van de (definitieve) confrontatie van nog een jaar eerder. De confrontatie voor het lopende jaar wordt hieruit afgeleid door voor elke grootte de procentuele mutatie vast te stellen, zoveel mogelijk gesplitst in een volume- en een prijscomponent. In één geval, nl. in dat der voorraden, is deze methode niet mogelijk. Hoewel de laatste tijd krachtig naar verbetering van het statistische materiaal op dit punt wordt gestreefd, is dit toch nog zo incompleet dat de voorraden als sluitpost bij de confrontatie fungeren en langs deze weg worden bepaald. Hun mutatie kan daardoor aanzienlijke onnauwkeurigheden bevatten. Door het vaststellen van de volume- en prijsmutaties voor elk der posten van de confrontatie is reeds een belangrijk deel van de diagnose, althans voor zover deze betrekking heeft op de mutaties in de reële sfeer, tot stand gebracht. Deze vaststelling is nl. niet mogelijk zonder zich grondig te verdiepen in de factoren, die deze mutaties hebben bewerkt.

Ook de financiële transacties worden geanalyseerd en wel aan de hand van het monetaire overzicht, dat daarvoor speciaal wordt samengesteld. De bespreking ervan kan echter beter na de behandeling van het model plaatsvinden.

Het model.

De confrontatie van middelen en bestedingen is ook bij de prognose een belangrijk hulpmiddel. Om de werkwijze, die bij de opstelling van de prognose wordt toegepast, te begrijpen kan men zich het beste voorstellen, dat men de confrontatie voor het planjaar op dezelfde manier uit die voor het lopende jaar afleidt als hiervoor is beschreven voor de vaststelling van deze laatste confrontatie uit die van het voorafgaande jaar. Het is duidelijk, dat het probleem opgelost zou zijn als men ook nu voor elke post op de confrontatie de procentuele mutatie gesplitst naar prijs en volume zou kennen. M.a.w., indien men zou weten met hoeveel procent het volume resp. het prijspeil van de consumptie, de invoer, de uitvoer, enz. zou veranderen. Het grote verschil met de hiervoor besproken overgang is echter dat daarvoor elke statistische basis ontbreekt. Thans echter kan gebruik worden gemaakt van het feit, dat de verschillende mutaties niet onafhankelijk van elkaar zijn, maar door talrijke economische interdependenties met elkaar zijn verbonden. De aard dezer relaties is niet onafhankelijk van het doel dat met het model wordt nagestreefd. Het prognose-model van het planbureau is opgesteld voor voorspellingen op korte termijn, nl. voor een periode van één jaar en in een dergelijk systeem zal men, althans ten dele, andere relaties opnemen dan in een model dat gebruikt wordt voor voorspellingen op lange termijn. Zo is op lange termijn de grootste betekenis van de investeringen gelegen in de vergroting der productiecapaciteit. Op korte termijn kan men dit effect vrijwel geheel verwaarlozen en is het inkomenseffect der investeringen het meest belangrijk. Het is niet mogelijk in dit artikel een volledige beschrijving van het model op te nemen. Slechts zullen bij wijze van voorbeeld enkele relaties worden aangeduid.

(Advertentie)

Bij gelijkblijvend prijspeil der consumptiegoederen zal het volume van de consumptie toenemen als het looninkomen stijgt. Hetzelfde is het geval bij een stijging van het overig inkomen. Hét effect van een stijging met hetzelfde bedrag is echter in het eerste geval groter dan in het tweede, omdat de zgn. marginale consumptiequote voor het looninkomen hoger is dan voor het overige. Verandert het prijspeil dan zal ook dit de consumptie beïnvloeden en ook deze reactie is kwantitatief bepaalbaar. Soortgelijke relaties kunnen ook worden vastgesteld tussen invoer en produktie, resp. tussen invoer en voorraden, tussen produktie en werkgelegenheid enz. Ten slotte levert ook de confrontatie zelf een dergelijke relatie op omdat de beide zijden van deze rekening zowel voor het lopende als voor het planjaar met elkaar in evenwicht moeten zijn. Door al deze interdependenties is het aantal mogelijke mutaties sterk beperkt. In algebraïsche vorm neergeschreven vormen deze relaties een stelsel van vergelijkingen, dat als model voor de Nederlandse economie wordt aangeduid. De mutaties zijn de onbekenden in dit stelsel en door de vergelijkingen wordt het aantal vrijheidsgraden van het stelsel sterk beperkt. Hun aantal is echter niet nul. Er zijn nl. een aantal grootheden aan te geven, die wel van grote invloed zijn op de afloop van het economisch proces, maar die zelf, althans binnen zekere grenzen, onafhankelijk zijn van andere grootheden dan wel daarmee op zo weinig stringente wijze zijn verbonden, dat zij praktisch gesproken als onafhankelijk, als autonoom, mogen worden opgevat.

Ook de keuze der autonome grootheden hangt ten dele samen met het doel, dat men met het model nastreeft en kan dus voor korte en lange termijn-modellen verschillend zijn. In het hier beschreven model vormen de overheidsuitgaven een der meest belangrijke autonome grootheden. Tot deze zelfde categorie behoort een belangrijk deel van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa (o.a. die in de woningbouw, welke in het stelsel der jaarrekeningen tot de sector der bedrijfshuishoudingen worden gerekend). Ook de hoogte van de loonvoet, zeker zo lang in ons land de geleide loonpolitiek wordt gehandhaafd, is in hoge mate als autonoom op te vatten.

In tegenstelling tot de overheidsuitgaven zijn haar inkomsten niet autonoom. De opbrengst der belastingen is bij gegeven tarieven volledig afhankelijk van de afloop van het economisch proces. Deze tarieven zijn uiteraard wel voor (autonome) wijziging vatbaar en zij vormen mét de overheidsuitgaven en de loonvoet belangrijke instrumenten van economische politiek.

Er zijn echter ook autonome grootheden in het model, die niet het karakter van instrumenten bezitten en dit zijn voornamelijk een aantal externe grootheden, zoals het invoerprijspeil, het prijspeil der goederen, die met onze exportprodukten op de buitenlandse markten concurreren en ten slotte ook de koopkracht in de landen waarheen wij exporteren. De veranderingen die deze grootheden ondergaan zijn data voor onze economie. Zij beïnvloeden wel de economische situatie hier te lande, maar omgekeerd is

onze economie in de wereld als geheel kwantitatief van te geringe betekenis om deze grootheden noemenswaardig te beïnvloeden.

Het model is nu zo ingericht, dat het aantal vergelijkingen, dat daarin voorkomt, gelijk is aan het aantal niet-autonome (zgn. endogene) onbekenden. Hieruit volgt dat deze onbekenden volledig bepaald zijn, zodra de mutaties in de autonome onbekenden vaststaan.

De vergelijkingen van het stelsel zijn langs econometrische weg afgeleid, waarbij in grote trekken als volgt te werk wordt gegaan. In de eerste plaats kunnen op grond van algemeen theoretische overwegingen bepaalde hypothesen worden opgesteld omtrent de grootheden die in een bepaalde relatie een rol spelen. Met behulp voornamelijk van correlatieberekeningen worden deze hypothesen getoetst en wordt vastgesteld welke van deze hypothesen het beste met de feiten overeenkomt. Daarna worden ook de numerieke waarden van de coëfficiënten, die in deze betrekkingen voorkomen met behulp van econometrische methoden geschat. Het spreekt welhaast vanzelf, dat zich bij een dergelijk onderzoek talrijke problemen van economische en mathematisch statistische aard voordoen, die ten gevolge hebben, dat de opzet van een werkelijk verantwoord model vaak jaren in beslag neemt. Het is hier echter niet de plaats daarop uitvoerig in te gaan.

Als grondslag voor dit onderzoek is de periode tussen de beide wereldoorlogen, aangevuld met na-oorlogs cijfermateriaal, gekozen. Het model dat tot voor kort werd gebezigd is op verschillende plaatsen gepubliceerd ²⁾. Het onderzoek gaat echter steeds voort, waarbij dankbaar gebruik gemaakt wordt van het feit dat ook na de laatste oorlog geleidelijk langere reeksen beschikbaar komen. Dit heeft ertoe geleid, dat bij het C.E.P. 1959 reeds in enkele opzichten rekening is gehouden met de resultaten van een onderzoek omtrent een nieuw model, waarover thans nog geen publikaties beschikbaar zijn. Dit model heeft een meer dynamisch karakter dan zijn voorganger, o.a. doordat vollediger rekening is gehouden met vertragingen die in sommige relaties optreden. Verder is er meer aandacht besteed aan de rol, die de voorraadvorming in de economische ontwikkeling speelt.

De bepaling der autonome grootheden.

Reeds is opgemerkt dat de prognose, die uit het model voortvloeit, geheel bepaald wordt door de mutaties der autonome grootheden en aan de bepaling daarvan zal nu enige aandacht worden geschonken.

De vaststelling der rijksuitgaven, zowel die voor de consumptie als voor investeringen, levert geen grote moeilijkheden op. In principe volgen deze uit de rijksbegroting ³⁾,

²⁾ O.a. in het Centraal Economisch Plan 1955.

³⁾ Om misverstand te voorkomen zij er op gewezen, dat hier uitsluitend sprake is van het definitieve plan, dat wordt opgesteld nadat de begroting voor het planjaar vaststaat. In een vroeger stadium wordt bij de opstelling van deze begroting juist terdege rekening gehouden met de mogelijkheden, die uit de prognose voortvloeien. Hieruit blijkt dat deze voorlopige becijferingen in sommige opzichten belangrijker voor het bepalen van het beleid zijn dan de resultaten die in de publikatie worden vermeld.

zij het ook dat deze voor dit doel dient te worden „vertaald” in een vorm, die bij het rekeningenstelsel is aangepast. Verder dient met enkele bijzonderheden rekening te worden gehouden, zoals uitgaven die zich over meer jaren uitstrekken.

Grotere moeilijkheden zijn verbonden aan de vaststelling van de uitgaven der overige publiekrechtelijke lichamen. Hiervoor zijn niet zulke volledige informaties beschikbaar als voor de Centrale Overheid. Het is echter een ervaringsfeit dat een belangrijk deel der consumptieve uitgaven in deze sector een trendmatig verloop vertoont. Voor de investeringen kan aansluiting gezocht worden bij bestaande plannen, waarbij tevens rekening wordt gehouden met de mogelijkheden, die de kapitaalmarkt biedt voor de financiering dezer plannen. Ook hier blijkt derhalve weer een voorbeeld van de wisselwerking tussen de mutaties in de reële en de monetaire sfeer.

Het is een consequentie van de geleide loonpolitiek, dat loonronden slechts in de geschatte mutatie van de loonvoet verwerkt kunnen worden als daaromtrent bij de opstelling van het plan gegevens ter beschikking staan. Dit betekent echter niet, dat deze mutatie in alle andere gevallen gelijk aan nul gesteld wordt. In de eerste plaats heeft een loonronde tijdens het lopende jaar gevolgen voor het planjaar, omdat het gemiddelde peil in dat jaar dan hoger ligt dan het gemiddeld in het vorig jaar bedroeg. Bovendien zijn er altijd kleine looncorrecties, trendmatige stijgingen e.d., waarmede bij de raming van de mutatie rekening wordt gehouden. Wordt in de loop van het planjaar een loonronde toegekend, dan wordt daardoor de kwaliteit van de prognose nadelig beïnvloed. Hetzelfde geldt uiteraard ook bij elke andere wijziging in het als uitgangspunt gekozen beleid. Bij de beoordeling van deze kwaliteit door toetsing achteraf aan de feitelijke ontwikkeling dient met dergelijke omstandigheden rekening te worden gehouden, hetgeen, althans door buitenstaanders, echter veelal niet geschiedt.

De mutaties in de buitenlandse prijsniveaus, die in de prognose een rol spelen, worden als regel door extrapolatie verkregen, rekening houdend met hetgeen over de ontwikkeling van de buitenlandse conjunctuur bekend is. Hierbij wordt o.a. gebruik gemaakt van hetgeen via contacten met internationale lichamen (O.E.E.S., E.C.E. e.d.) en in publikaties van nationale en internationale aard aan prognoses voor de desbetreffende landen beschikbaar is. Een gelukkige omstandigheid daarbij is dat ons invoerprijsniveau het wereldprijsniveau van grondstoffen vaak met een zekere vertraging volgt, zodat de benodigde extrapolatie zich dan over een periode korter dan een jaar uitstrekt.

Ten aanzien van de raming van de afzetmogelijkheden voor onze export wordt op soortgelijke wijze te werk gegaan. Toch is daarbij een interessante theoretische verdieping van de methode te constateren. Aanvankelijk werd het exportvolume bij onveranderde concurrentiepositie gebaseerd op een gewogen gemiddelde van de geschatte mutaties in het nationaal inkomen in de belangrijkste afzetgebieden, waarbij nog rekening werd gehouden met een experimenteel vastgestelde inkomenselasticiteit dier landen voor de vraag naar onze exportprodukten. Hierop werd dan via het model een correctie aangebracht, omdat de exportvergelijking een term bevatte die het verschil tussen het Nederlandse resp. het concurrerende exportprijsspeil tot uitdrukking bracht.

In de laatste tijd wordt er naar gestreefd deze methode te verbeteren. Daartoe is een „wereldhandelsmodel” opge-

steld, dat een sterk vereenvoudigd beeld geeft van de wereldhandel. Hierin zijn de landen in een klein aantal voor ons relevante groepen verdeeld en de handelsrelaties tussen deze groepen onderling worden in het model bestudeerd. Met behulp van dit model wordt onze export niet meer gerelateerd aan de nationale inkomens maar rechtstreeks in verband gebracht met de primaire determinanten voor de economische ontwikkeling in die landen, t.w. de overheidsuitgaven en de particuliere investeringen; daarbij wordt tevens rekening gehouden met de indirecte effecten, die van de onderlinge handel der landen op onze export kan uitgaan. Deze methode is praktisch uitvoerbaar geworden omdat geleidelijk aan voor een groot aantal landen tijdig schattingen beschikbaar zijn voor de genoemde primaire determinanten. Geheel bevredigend is deze nieuwe aanpak echter nog niet, omdat de exportmogelijkheden geheel vanuit de vraagzijde worden benaderd. Aanbodfactoren spelen hierbij, althans onder bepaalde omstandigheden, ook een rol. Dit is o.a. duidelijk tot uitdrukking gekomen tijdens de recente bestedingsbeperkingsperiode, toen de industrie kennelijk in het buitenland compensatie heeft gezocht voor de afzetmogelijkheden, die op de binnenlandse markt verloren waren gegaan (vgl. de paragraaf betreffende de alternatieven). Het is tot nu toe echter niet gelukt dergelijke effecten op bevredigende wijze in het model op te nemen.

Ten slotte nog een enkele opmerking over de particuliere investeringen in vaste activa. Met uitzondering van de reeds genoemde investeringen in de woningbouw (en tot op zekere hoogte ook die in de overheidsbedrijven) dragen deze een niet-autonoom karakter. Dergelijke investeringen worden slechts ondernomen als zekere voorwaarden ten aanzien van winstverwachtingen, liquiditeiten, e.d. vervuld zijn. In principe moet het dus mogelijk zijn een investeringsvergelijking op te stellen. Dit is tot op zekere hoogte ook wel gelukt en in het nieuwe model zelfs op een theoretisch interessante wijze. De daarin voorkomende investeringsvergelijking bevat nl. een term, die met de liquiditeitspositie verband houdt (nl. de omvang der deposito's plus de crediteuren der handelsbanken) en waardoor een rechtstreekse invloed is ingevoerd van de monetaire grootheden op die in de reële sfeer. Een geheel bevredigende oplossing is echter ook hier nog niet gevonden. Dit is gezien de complicaties die zich daarbij voordoen ook niet te verwonderen. Deze omstandigheid heeft ertoe geleid, dat de laatste jaren een speciale enquête bij een aantal grotere ondernemingen wordt ingesteld over de daar bestaande investeringsplannen. Met de uitkomsten hiervan wordt dan bij de investeringsraming rekening gehouden. Technisch gesproken betekent dit, dat ook aan deze investeringscomponent ten dele een autonoom karakter wordt toegekend.

De financiële analyse.

Zoals reeds is opgemerkt hebben de vergelijkingen uit het model, dat door het C.P.B. wordt gehanteerd, in hoofdzaak betrekking op de mutaties van de zgn. „reële” grootheden. De mutaties in de monetaire sfeer, die grotendeels het spiegelbeeld van de eerstgenoemde vormen, zijn hierdoor ook reeds voor een belangrijk deel bepaald. Gedeeltelijk spelen de monetaire mutaties een rol in de vergelijkingen voor de reële grootheden. Dit is o.a. gebleken bij de bespreking van de investeringsvergelijking. Maar als dit niet het geval is hebben de vergelijkingen uit de reële sfeer toch zekere repercussies op de monetaire si-

tuatie. Ook al bevatten bij wijze van voorbeeld alle relaties, die de inkomens en de bestedingen van de sector der gezinshuishoudingen bepalen, geen enkele financiële factor, dan toch bepalen deze vergelijkingen tezamen hoe de liquiditeitspositie van deze sector als gevolg van de bedoelde mutaties zal veranderen.

In de oudere plannen is aan deze mutaties minder aandacht besteed, omdat de instrumenten, die toen werden gebezigd, voor een belangrijk deel in de reële sfeer gelegen waren. Naarmate de betekenis van de monetaire politiek op de voorgrond trad is ook aan de monetaire transacties een grotere rol toebedeeld. In de plannen der laatste jaren wordt steeds een analyse dezer verschijnselen gegeven aan de hand van een monetair overzicht. In het C.E.P. 1959 is bijlage B (Monetair overzicht en monetaire analyse) geheel aan de daarbij gevolgde techniek gewijd. Daarom zal hier volstaan worden met enkele beknopte opmerkingen. Het monetaire overzicht is ook gebaseerd op een verdeling van de economie in sectoren, maar deze verdeling wijkt af van die welke reeds eerder werd beschreven. Enerzijds gaat de indeling verder, de sector Overheid is nl. verdeeld in een voor de Centrale Overheid en een voor de overige publiekrechtelijke lichamen. Anderzijds gaat de verdeling minder ver, doordat de gezins- en de bedrijfshuishoudingen tot één sector zijn samengevoegd in verband met het feit, dat een dergelijke scheiding in de financiële sfeer (men denke aan de vele onder firma werkende bedrijven) statistisch nog niet doorvoerbaar is.

Voor elk der sectoren kan nu op grond van het economische model, aangevuld met enkele additionele gegevens, het zgn. financieringsoverschot worden vastgesteld. Dit is het bedrag dat overblijft nadat de ontvangsten zijn verminderd met de lopende uitgaven en het bedrag der investeringen en nadat ook rekening is gehouden met vermogensoverdrachten om niet en overheidskredieten. Dit bedrag is beschikbaar voor financiële transacties als het positief is en moet gefinancierd worden als het negatief uitvalt. De som der financieringsoverschotten voor alle sectoren tezamen is nul. Dit is gemakkelijk in te zien als men bedenkt dat ook het buitenland onder de sectoren voorkomt. Het financieringsoverschot kan worden aangewend voor belegging op de kapitaalmarkt of dienen tot vernietiging van liquiditeiten resp. toeneming van de hoeveelheid (primaire plus secundaire) liquiditeiten in de desbetreffende sector (gemakshalve is het overschot positief ondersteld; als het negatief is geldt de bovenstaande redenering mutatis mutandis ook). Nu is uiteraard ook de som der beleggingen op de kapitaalmarkt nul en hetzelfde geldt voor de som van alle toenemingen der liquiditeitsvoorraden vermeerderd met het bedrag dat vernietigd is (resp. verminderd met het bedrag der creaties). De onbekenden uit de monetaire analyse, t.w. de bedragen per sector, die op de kapitaalmarkt worden aangeboden resp. „opgepot” dan wel vernietigd, zijn door de opgesomde relaties reeds in hoge mate bepaald. De resterende vrijheidsgraden kunnen echter nog verder worden ingeperkt. In de eerste plaats kan men als regel een schatting maken van het kapitaal aanbod door de sector buitenland (ook dit kan uiteraard negatief zijn, nl. bij kapitaalexport) en dan is na het financieringsoverschot buitenland ook het liquiditeitsoverschot van deze sector bekend. Verder zal men zekere voorwaarden kunnen afleiden uit het door de Overheid te voeren beleid. In 1958 bijv. was het redelijk te veronderstellen dat het overheidsbeleid gericht zou zijn op neutrale financiering, d.w.z. dat de Overheid haar finan-

cieringsbehoefte geheel op de kapitaalmarkt zou dekken. In andere jaren kunnen andere veronderstellingen meer voor de hand liggend zijn.

Zijn de monetaire mutaties langs deze weg geheel bepaald dan kunnen zij dienen om de prognose op haar plausibiliteit te toetsen. Zou bijv. blijken dat de voorspelde economische transacties zouden leiden tot een zó grote verkrapping van de liquiditeitspositie van de particuliere sector of een zó grote kredietcreatie door het bankwezen, dat deze als hoogst onwaarschijnlijk/zo niet onmogelijk moet worden geacht, dan betekent dit dat de onderstellingen, die aan de prognose ten grondslag liggen niet realistisch zijn. Er is dan een in de monetaire sfeer gelegen „randvoorwaarde” overschreden en dit houdt in dat de prognose gewijzigd dient te worden. Op deze wijze gehanteerd kan de monetaire analyse een zeer waardevolle bijdrage leveren tot het realiteitsgehalte der voorspellingen.

Alternatieven.

Uit de geraamde mutaties en met behulp van het model wordt de prognose voor het planjaar afgeleid, zoals hierboven is uiteengezet. Deze prognose geldt bij ongewijzigd beleid. Soms is het echter wenselijk naast deze centrale prognose een of meer alternatieven te vermelden. De aanleiding hiervoor kan tweërlei zijn. In de eerste plaats kan er een grote onzekerheid bestaan met betrekking tot de mutaties van sommige autonome factoren. In dat geval ligt het voor de hand twee alternatieven aan te geven. Dit is o.a. geschied in het C.E.P. 1958 ten aanzien van het volume van de export. Eind 1957 was de conjuncturele situatie in de wereld tamelijk onoverzichtelijk en was het moeilijk te voorzien in hoeverre de door de bestedingsbeperking getroffen industrie er in zou slagen haar afzet in het buitenland te verhogen. Daarom werden de gevolgen nagegaan van 0, resp. 3 en 6 pCt. volumestijging. Achteraf is gebleken dat de werkelijke stijging de hoogste raming nog ruim overtroffen heeft, o.a. als gevolg van de bestedingsbeperking en omdat het exportprijsspeil niet alleen absoluut maar ook relatief (t.o.v. de buitenlandse concurrenten) veel verder is gedaald dan werd geraamd.

Een tweede aanleiding voor alternatieven kan gelegen zijn in de wenselijkheid de consequenties aan te geven van mogelijke wijzigingen in het veronderstelde beleid. Zo is in het C.E.P. 1957 uitvoerig ingegaan op de gevolgen van het bestedingsbeperkingsprogramma en is o.a. becijferd hoe de ontwikkeling vermoedelijk verlopen zou zijn bij ongewijzigd beleid, terwijl tevens de effecten van enkele verder- resp. minder verdergaande programma's zijn besproken. In het C.E.P. 1958 is naast de reeds genoemde alternatieve exportschattingen het vermoedelijke resultaat aangegeven van een vernietiging van een grotere (resp. kleinere) hoeveelheid liquiditeiten dan in de centrale prognose was ondersteld. In de tweede helft van 1957 was nl. het bedrag, dat de gemeenten aan kortlopende schuld hadden uitstaan, sterk gestegen en een straf monetair beleid, inhoudende een neutrale financiering door de gehele Overheid, was derhalve gewenst en in de prognose verwerkt. De mogelijkheid van een consolidatie tot een hoger resp. lager bedrag was echter geenszins uitgesloten en de consequenties daarvan zijn derhalve eveneens aangegeven. In het C.E.P. 1959 zijn geen alternatieven opgenomen. Wel zijn dergelijke alternatieven opgesteld ten behoeve van de discussies, die momenteel in de S.-E.R. plaatsvinden over de adviesaanvraag van de Regering betreffende het vraagstuk der subsidies.

Het gedetailleerde plan.

Het naar bedrijfstakken gedetailleerde plan bevat ramingen van de mutaties in produktie, export, totale binnenlandse afzet en afzet aan de gezinshuishoudingen voor de industrie, de energiesector, de bouwnijverheid, de landbouw en de dienstensector, elk weer onderverdeeld naar de belangrijkste bedrijfsklassen. Zoals reeds werd opgemerkt ligt de betekenis dezer ramingen in de laatste jaren voornamelijk in de verantwoording, die zij geven van de globale prognose en daarnaast in de mogelijkheid tot correcties op deze prognose. Een toeneming van het exportvolume bijv. van 5 pCt., voortvloeiende uit de globale prognose, kan alleen tot stand komen als een gemiddelde van de exportstijgingen (en ev. enkele dalingen) bij de afzonderlijke bedrijfstakken. De globale raming krijgt op deze wijze meer reliëf, maar er zijn nog andere voordelen aan het gedetailleerde plan verbonden. Elk jaar heeft het Centraal Planbureau tijdens de opstelling van het plan een uitvoerig contact met het bedrijfsleven, voornamelijk via de organisaties ervan, om de opvattingen van het bureau omtrent de te verwachten ontwikkeling te toetsen aan de inzichten, die hierover bij het bedrijfsleven bestaan. Het spreekt vanzelf, dat dit contact dat voor het planbureau van grote betekenis is, veel meer vrucht draagt als het mede betrokken kan worden op de vooruitzichten van de bedrijfstakken, waarop de desbetreffende organisaties hun activiteiten hebben gericht.

Ten slotte is er nog het feit, dat de gedetailleerde prognoses langs een andere weg tot stand komen als de globale. Er is geen gedetailleerd model en de ramingen worden ten dele uit extrapolaties afgeleid. Daarbij wordt echter wel rekening gehouden met de uitkomsten van het globale model. De binnenlandse afzet van de verschillende bedrijfstakken wordt bijv. mede gebaseerd op de geraamde inkomensmutatie. Verder wordt daarbij gebruik gemaakt van de specifieke kennis, die omtrent elke bedrijfstak bij het bureau aanwezig is. Hierdoor ontstaat een controle-mogelijkheid op de globale prognose, die met het geaggregeerde resultaat der bedrijfstaksgewijze verkregen uitkomsten in overeenstemming moet zijn. Weliswaar wordt daarbij aan de globale prognose de grootste waarde toegerekend, doch indien blijkt dat de bedrijfstaksgewijze ramingen niet met de globale resultaten in overeenstemming te brengen zijn is ook dit een aanleiding om de globale prognose nog eens kritisch te bezien.

Mogelijkheden tot verbetering van de bestaande techniek.

Uit de voorafgaande uiteenzettingen blijkt, dat de methode, die bij de opstelling van het Centraal Economisch Plan wordt toegepast, geleidelijk is uitgebouwd tot een gecompliceerd stelsel van theoretisch-economische en statistische technieken. Steeds is er naar gestreefd de betrouwbaarheid der resultaten te verhogen, opdat deze steeds beter zouden voldoen aan de hoge eisen die er aan gesteld worden.

Dat daarbij geen volledig succes is bereikt moge o.a. blijken uit een ander artikel in dit nummer ⁴⁾, dat speciaal aan de kwaliteit der voorspellingen van het planbureau is gewijd. Men diene daarbij niet uit het oog te verliezen, dat een volmaakte overeenstemming tussen prognose en realiteit nooit bereikt zal kunnen worden. Ook indien achteraf blijkt, dat het gevoerde beleid volledig in overeenstemming is geweest met de veronderstellingen daartoe, zijn er steeds een aantal grotere en kleinere storingen, die ook bij het meest ideale model tot afwijkingen aanleiding zullen geven. Dit betekent echter niet dat de thans toegepaste techniek niet nog voor verbetering vatbaar zou zijn.

In de eerste plaats wordt voortdurend gewerkt aan een verbetering van het model. Reeds is er op gewezen dat de na-oorlogse tijdreeksen steeds langer worden en daardoor steeds nauwkeuriger schattingen van verschillende coëfficiënten mogelijk maken. Als tweede voorbeeld is reeds de overbestedingsperiode van 1956/1957 genoemd. Deze is min of meer uniek in de economische geschiedenis na 1918 en heeft geleid tot verdieping van het inzicht in de werking van het economisch mechanisme in dergelijke perioden van overspanning.

Verder worden ook de mogelijkheden voor een grotere detaillering van het model onderzocht. Daarbij wordt niet in eerste instantie gestreefd naar een volledig model voor het gedetailleerde plan, hoewel dit op de duur wellicht ook mogelijk zal blijken. Voorshands zou reeds veel gewonnen zijn als de bouwnijverheid en de landbouw een afzonderlijke plaats in het globale model zouden kunnen krijgen.

Ook op statistisch gebied bestaan er nog wensen. Het zou bijzonder nuttig zijn als in het monetaire overzicht onderscheid gemaakt zou kunnen worden tussen gezins- en bedrijfshuishoudingen. Het spaaronderzoek, waaraan thans door het C.B.S. wordt gewerkt, zou daartoe waardevolle inlichtingen kunnen verstrekken. Op de betekenis van betere financiële statistieken is bovendien door de directeur-generaal van de statistiek tezamen met schrijver dezes niet lang geleden nog gewezen ⁵⁾. Reeds zijn de belangwekkende initiatieven van het C.B.S. tot verbetering van de voorraadsstatistieken genoemd en gehoopt kan slechts worden dat er op dit gebied spoedig nieuwe gegevens ter beschikking zullen komen. Ten slotte zou ook het beschikbaar komen van de statistiek betreffende de investeringsplannen van het bedrijfsleven op een tijdstip dat daarmee in het plan rekening zou kunnen worden gehouden, van grote waarde zijn.

Heemstede.

P. DE WOLFF.

⁴⁾ Zie het artikel „Hoe goed zijn de Centrale Economische Plannen?” door Prof. Dr. H. Theil en Drs. E. Kaptein.

⁵⁾ Zie „De statistische basis voor financiële en monetaire analyses” in „E.-S.B.” van 20 november 1957, blz. 976—977.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

Een beoordeling van de voorspellingen gedaan in de Centrale Economische Plannen dient in principe uit te gaan van de invloed die deze voorspellingen hebben gehad op de beslissingen der voor de uitvoering der economische politiek verantwoordelijke personen of instanties. In de praktijk stuit de bepaling van dit „decisie-aspect” der voorspellingen op grote moeilijkheden en is men genoodzaakt tot een eenvoudiger kwaliteitsbeoordeling, nl. de vergelijking van de voorspellingen met de achteraf geconstateerde realisaties. De conclusies, waartoe men bij een dergelijke vergelijking komt, zijn zeker niet ongunstig voor de Planbureauvoorspellingen; de voorspellingen zijn overwegend beter dan die welke door eenvoudige extrapolatiemethoden kunnen worden verkregen. Elimineert men de invloed van fouten in de voorspelling van de exogene variabelen op de voorspelling van de endogene variabelen, dan blijkt de kwaliteit dezer laatste aanzienlijk te verbeteren.

Hoe goed zijn de Centrale Economische Plannen?

Inleiding; de beleidsgevolgen van voorspellingen.

Bezint men zich op de in de titel gestelde vraag, dan zal men in eerste instantie geneigd zijn het antwoord te zoeken in de sfeer van de elementaire voorspellingskwaliteit. Men zal immers stellen, dat, hoe de kaarten ook liggen, het altijd beter is een voorspellingsfout van 50 miljoen gulden te maken dan een fout van 100 miljoen. Hoe merkwaardig het ook moge klinken, deze uitspraak is niet zonder meer juist. Men kan nl. aantonen, dat de consequenties van voorspellingsfouten in de beleidssfeer van zodanige aard zijn, dat onder bepaalde omstandigheden een reductie van een voorspellingsfout eerder een negatieve dan een positieve uitwerking heeft. Velerlei voorspellingen spelen een rol bij de bepaling van een beleid, en de wijze waarop deze voorspellingen het beleid beïnvloeden is in het algemeen zo zeer vervlochten, dat het zeer goed mogelijk is dat de fouten van een tweetal voorspellingen elkaar opheffen in de zin dat het hierop gebaseerde beleid geen gevolgen van de voorspellingsfouten ondervindt. Zou men dan — bijv. door een verbeterde voorspeltechniek — de fout van een dezer voorspellingen reduceren, dan is er niet langer sprake van een dergelijke opheffing, zodat een beleidsafwijking het gevolg is. Uiteraard moet men dit resultaat ook weer niet in die zin interpreteren, dat grote fouten beter zijn dan kleine!

Het bovenstaande laat zien, dat een uiteindelijke beoordeling van de kwaliteit van voorspellingen (zoals die, welke in de Centrale Economische Plannen zijn gepubliceerd) gebaseerd dient te zijn op hun gevolgen in de beleids-sfeer. Men kan daarbij de vraag stellen in welke mate de te onderzoeken voorspellingen inderdaad hebben bijgedragen tot de beleidsvorming; in het geval van de Centrale Economische Plannen bijv. is het wel zeker dat dit niet voor de volle honderd procent het geval is geweest, zelfs niet op de terreinen waarmee deze plannen zich bij uitstek bezig houden, omdat naast het Centraal Planbureau vele andere departementale afdelingen en ook de Sociaal-Economische Raad zich met dezelfde problemen bezig houden. Toch verdient het de voorkeur van dit aspect af te zien wanneer het gaat om een beoordeling van de voorspellingen zoals deze nu eenmaal gemaakt zijn. Het vermogen om

goede voorspellingen te maken en het talent om deze voorspellingen „aan de man te brengen” zijn immers verschillende zaken.

Idealiter zou een correcte beoordeling van voorspellingen op het volgende neerkomen: Wat voorspeld moet worden is het verloop van een zeker aantal economische variabelen en de wijze waarop dit verloop beïnvloed wordt door alternatieve beleidsmaatregelen. Anders gezegd, de voorspeller dient een beeld te maken van de werking van het economisch mechanisme. Daarnaast zijn de economisch-politieke voorkeuren¹⁾ van de verantwoordelijke beleidslieden van belang. Het beleid dat dan tot stand komt is zodanig, dat aan deze voorkeuren zoveel mogelijk is voldaan, echter met inachtneming van de restricties die opgelegd worden door de werking van het economisch mechanisme. Wijkt nu het beeld van deze werking, zoals dit door de voorspeller wordt geschilderd, af van de werkelijkheid, dan is een suboptimaal beleid het gevolg. Het bereikte voorkeurniveau ligt dan lager dan het niveau dat bij volmaakte voorspelling maximaal te verwezenlijken is; en het verschil van deze niveaus is dan een rechtstreekse maatstaf voor de ernst van de gemaakte voorspellingsfouten.

Het behoeft geen betoog, dat een concrete uitvoering van dit programma op aanzienlijke moeilijkheden stuit, al is het aan de andere kant ook weer niet zo, dat dit bepaald onmogelijk zou zijn²⁾. Wij zullen in het korte bestek van

¹⁾ De term „voorkeuren” behoeft niet noodzakelijkerwijs geïnterpreteerd te worden in de zin van persoonlijke voorkeuren. Het is zeer wel denkbaar, dat een beleidsman zich mede laat leiden door ideeën die heersen in groepen waartoe hij niet behoort, zodat dan zijn uiteindelijke voorkeuren een mengsel vormen van die van hemzelf en die van anderen.

²⁾ Zie bijv. P. J. M. van den Bogaard and H. Theil, „Macrodynamical Policy-Making: An Application of Strategy and Certainty Equivalence Concepts to the Economy of the United States, 1933-1936”; H. Theil and E. Kaptein, „The Effect of Forecasting Errors on Optimal Programming of Production-Inventory and Anti-Depression Policies” (beide rapporten van het Econometrisch Instituut der Nederlandsche Economische Hoogeschool).

dit artikel dan ook niet trachten dit programma voor de Centrale Economische Plannen ten uitvoer te leggen, maar eerder trachten iets naders te vermelden over de elementaire voorspellingskwaliteit, zoals in de aanhef van dit artikel is aangeduid. Het is echter goed er van meet af aan op te wijzen, dat een dergelijke analyse niet meer dan een aanduiding kan geven van de „werkelijke” kwaliteit van de voorspellingen.

Voorwaardelijke en onvoorwaardelijke voorspellingen.

De wijze waarop het Centraal Planbureau zijn voorspellingen formuleert komt hierop neer, dat twee groepen van variabelen worden onderscheiden, nl. endogene en exogene, en dat een vergelijkingstelsel wordt gebruikt dat de endogene variabelen uitdrukt in de exogene. Voorbeelden van endogene variabelen zijn de werkgelegenheid, het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans en het consumptieniveau; voorbeelden van exogene variabelen zijn het internationale grondstoffenprijsspeil, belastingtarieven, het volumen van de overheidsuitgaven aan goederen en diensten, enz. Variabelen die door de Overheid worden gehanteerd („beleidsinstrumenten”) worden steeds als exogeen beschouwd.

De voorspellingsprocedure houdt in, dat eerst voorspellingen worden gemaakt omtrent de numerieke waarden die de exogene variabelen in het komende jaar zullen aannemen, waarna deze voorspellingen in het vergelijkingstelsel worden gesubstitueerd om de bijbehorende voorspellingen van de endogene variabelen te berekenen. Deze procedure leidt steeds tot één eenduidige voorspelling per variabele. Daarnaast is er de mogelijkheid van alternatieve voorspellingen. Men kan nl. verschillende reeksen van voorspellingen maken voor de exogene variabelen, en met elke reeks correspondeert dan een reeks van endogene voorspellingen. Deze mogelijkheid is in het bijzonder van belang voor het specificeren van de gevolgen van alternatieve beleidsmaatregelen. Deze maatregelen komen immers neer op mutaties van beleidsinstrumenten, dus op veranderingen van zekere exogene variabelen; alternatieve maatregelen zijn dus alternatieve veranderingen van dit soort, en hun consequenties kunnen dus aan de hand van het vergelijkingstelsel in de vorm van alternatieve endogene voorspellingen worden doorgerekend. Aldus komt men tot uitspraken van het type: wordt het militaire budget verlaagd met 100 miljoen gulden, dan dalen de particuliere consumptieve uitgaven met zoveel procent; blijft het militaire budget gehandhaafd maar worden de tarieven van de inkomstenbelasting uniform met 5 pCt. verhoogd, dan dalen de consumptieve uitgaven met zoveel procent; enzovoorts.

Wenst men de voorspellingen te vergelijken met hun realisaties, dan zijn in beginsel verschillende procedures denkbaar. In de eerste plaats kan men de voorspellingen nemen zoals ze zijn en vervolgens een vergelijking maken met de bijbehorende realisaties. Deze rechtstreekse procedure, die geen onderscheid maakt tussen endogene en exogene variabelen, is de analyse van de zgn. onvoorwaardelijke voorspellingen. Daarnaast kan men meer in het bijzonder de kwaliteit van het vergelijkingstelsel nagaan door hierin niet de voorspelde exogene waarden te substitueren (zoals door het Centraal Planbureau gedaan wordt), maar de feitelijk geobserveerde waarden van de exogene variabelen. Doet men dit en rekent men het vergelijkingstelsel door, dan vindt men de zgn. voorwaardelijke voorspellingen van de endogene variabelen, nl. onder de voor-

waarde dat de exogene waarden zijn zoals achteraf waargenomen. In dit geval wordt dus afgezien van de onvolkomenheden van de exogene voorspellingen.

Beide typen van voorspellingen zijn belangwekkend. De onvoorwaardelijke voorspellingen verdienen de aandacht, omdat zij rechtstreeks en zonder omwegen een antwoord geven op de vraag wat te gebeuren staat, althans naar de mening van de voorspeller. De voorwaardelijke voorspellingen dragen een minder rechtstreeks karakter; zij hebben betrekking op veranderingen van endogene variabelen, gegeven zekere veranderingen van de exogene variabelen. Dit type treedt steeds op wanneer het gaat om voorspelde consequenties van alternatieve beleidsmaatregelen. Hieruit volgt dat, ook al zouden de onvoorwaardelijke voorspellingen van beperkte kwaliteit zijn, het toch niet zonder meer juist is dat de voorspeller van beperkte waarde is voor een goede beleidsvorming. Dit laatste vereist immers dat de voorwaardelijke voorspellingen van redelijk gehalte zijn, en deze maken een betere kans dan de onvoorwaardelijke omdat één foutenbron (nl. de onvolkomenheden van de exogene voorspellingen) bij hen geen rol speelt.

De onvoorwaardelijke voorspellingen, 1949-1956.

Suggesteren de zojuist gemaakte opmerkingen wellicht dat de onvoorwaardelijke voorspellingen van de Centrale Economische Plannen aan de povere kant zouden zijn, in feite blijkt dit nogal mee te vallen. Dit is nl. zeer onlangs nagegaan door de heer C. van de Panne, aan wiens artikel ³⁾ wij het volgende ontleen.

Voegt men het beschikbare materiaal van voorspelde en gerealiseerde cijfers volgens de Plannen over de jaren 1949-1956 bijeen, dan resulteert een waarnemingsmateriaal ter grootte van ruim 150. Er zijn verschillende manieren om een dergelijke groep van voorspellingen op haar merites te bezien. Zo kan men bijv. een vergelijking maken met zeer eenvoudige methoden van voorspelling, zoals de extrapolatie. Het blijkt dan, dat de gemaakte voorspellingen in aanzienlijke meerderheid dichter bij de realisatie liggen dan het geval is voor de extrapolaties, niet alleen wanneer geëxtrapoleerd wordt volgens de regel van „geen verandering”, maar ook wanneer extrapolatie plaatsvindt volgens de regel „zelfde verandering als die van vorig jaar”. Nu behoeft de superioriteit van de gemaakte voorspellingen boven de extrapolaties van het eerste soort niet veel verwondering te wekken, gegeven de stijgende trend die het verloop van de meeste variabelen in de onderzochte periode kenmerkte; maar toch, gezien de ervaringen die met velerlei andere economische voorspellingen in de afgelopen jaren werden gemaakt, kan men deze uitkomst beschouwen als een — zij het bescheiden — winstpunt.

De voorspellingen waren overigens bepaald niet volmaakt. Om dit meer in detail na te gaan is het nuttig om allereerst een verdeling te maken tussen de gevallen, waarin de richting onjuist voorspeld is (dus bijv. een gerealiseerde daling die als stijging is voorspeld), en die waarvoor de richting wel juist voorspeld is. De eerste categorie omvat slechts weinig gevallen, hetgeen op zichzelf gunstig is maar op voor de hand liggende wijze kan worden toegeschreven aan de geprononceerde stijgende trend van de afgelopen periode. De tweede categorie valt uiteen in twee groepen, nl. die waarin de voorspelde verandering kleiner is dan de

³⁾ „De voorspellingskwaliteit van de Centrale Economische Plannen, 1949-1956”, *De Economist*, Jrg. 107 (1959), blz. 91-123 (ook verschenen als Overdruk No. 13 van het Econometrisch Instituut van de Nederlandsche Economische Hoogeschool).

realisatie, en die waarvoor het omgekeerde geldt. Het blijkt dat deze groepen van zeer ongelijke omvang zijn: het komt veel vaker voor dat de voorspelde verandering kleiner is dan de bijbehorende realisatie dan dat zij groter is. Dit houdt een tendentie in tot onderschatting van veranderingen, die ook bij vele andere voorspellingen is geconstateerd. In het onderhavige geval is deze tendentie zeer sterk: 70 pCt. van de voorspellingen zijn onderschattingen, ruim 20 pCt. overschat de verandering, en het restant (minder dan 10 pCt.) misschat de richting.

Er zijn verder vrij aanzienlijke verschillen in voorspellingskwaliteit t.a.v. verschillende variabelen, waarvan de onderstaande tabel een numeriek beeld geeft. Deze tabel bevat voor 23 variabelen een maatstaf voor de voorspellingskwaliteit in de vorm van de zgn. ongelijkheidscoëfficiënt. Deze coëfficiënt ligt steeds tussen 0 en 1, en is lager naarmate de voorspellingskwaliteit beter is; de waarde 0 wordt slechts dan bereikt, wanneer alle voorspelde waarden juist samenvallen met de corresponderende realisaties ⁴⁾. Uit de tabel blijkt dat de ongelijkheidscoëfficiënt voor de hier onderzochte variabelen varieert van 0,07 tot bijna 0,7, dat de prijsindex van ingevoerde goederen zeer goed voor de dag komt en de sector van de internationale dienstverlening veel minder goed, en dat er ook enkele overheidsvariabelen zijn waarvoor de voorspelling kennelijk moeilijkheden oplevert (zoals de overheidslonen en de materiële overheidsbestedingen).

Ongelijkheidscoëfficiënten per variabele, 1949-1956

Prijsindex goederenimport	0,07
Indirecte belastingen minus subsidies	0,12
Werkgelegenheid bij de Overheid	0,15
Waarde goederenimport	0,18
Prijsindex consumptie	0,21
Waarde consumptie	0,22
Prijsindex goederenexport	0,24
Waarde goederenimport	0,24
Productie bouwrijverheid	0,24
Beroepsbevolking	0,26
Volumen goederenimport	0,29
Volumen goederenexport	0,30
Industriële productie	0,31
Werkgelegenheid in bedrijven	0,31
Volumen consumptie	0,32
Materiële overheidsbestedingen	0,33
Toegevoegde waarde in bedrijven	0,35
Productie per werkende in bedrijven	0,38
Netto-investeringen incl. voorraden	0,38
Overheidslonen	0,38
Saldo dienstverleningsbalans	0,40
Waarde dienstexport	0,51
Waarde dienstimport	0,68

De voorwaardelijke voorspellingen, 1949-1954.

De analyse van de voorwaardelijke voorspellingen is iets gecompliceerder van aard. Het probleem is niet zozeer

⁴⁾ Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting, zie H. Theil, *Economic Forecasts and Policy* (Amsterdam, 1958), Chapter II.

dat hiervoor andere maatstaven gebruikt moeten worden dan bij de onvoorwaardelijke voorspellingen het geval is, maar eerder dat de afleiding van de voorspellingen het eenduidige karakter mist dat de onvoorwaardelijke voorspellingen kenmerkt. De laatste voorspellingen zijn eenvoudig die welke gepubliceerd zijn ⁵⁾; de voorwaardelijke categorie moet echter berekend worden aan de hand van het vergelijkingstelsel, en het is daarbij niet onverschillig welk stelsel wordt gebruikt. Nu zou dit niet zo'n probleem zijn wanneer het Centraal Planbureau steeds hetzelfde vergelijkingstelsel gebruikt had, maar dit is niet het geval. Integendeel, het maken van zo'n stelsel is een verre van eenvoudige zaak, die voortdurende research vereist. Het gevolg is dan ook, dat er in de afgelopen jaren een hele reeks van vergelijkingstelsels in gebruik is geweest, en elk dezer leidt in beginsel tot afwijkende voorwaardelijke voorspellingen van de endogene variabelen.

Enkele jaren geleden is door de heer J. Lips en Prof. Dr. D. B. J. Schouten een onderzoek ⁶⁾ uitgevoerd naar een aantal voorwaardelijke voorspellingen over de periode 1949-1954, zulks aan de hand van het vergelijkingstelsel dat aan het Centraal Economisch Plan van 1955 ten grondslag ligt. Bij de beoordeling van de resultaten dient men ermee rekening te houden, dat dit stelsel enigszins geprofiteerd zal hebben van de ervaring die in de daaraan voorafgaande periode is opgedaan, zodat een toetsing van de voorspellingskwaliteit van het stelsel met behulp van het materiaal van diezelfde periode allicht aanleiding kan geven tot conclusies die optimistischer zijn dan gerechtvaardigd is. Echter, ook al houdt men hier rekening mee, dan nog behoeven we ons niet te verontrusten. De onderzochte voorwaardelijke voorspellingen blijken n.l. niet onaanzienlijk beter te zijn dan de onvoorwaardelijke, en in het bijzonder is hier geen sprake van onderschatting van veranderingen. Wij behoeven de verantwoordelijke beleidslieden dus niet te rapporteren, dat zij er goed aan door de door het Planbureau verstrekte uitspraken omtrent de gevolgen van beleidsmaatregelen met 2 te vermenigvuldigen!

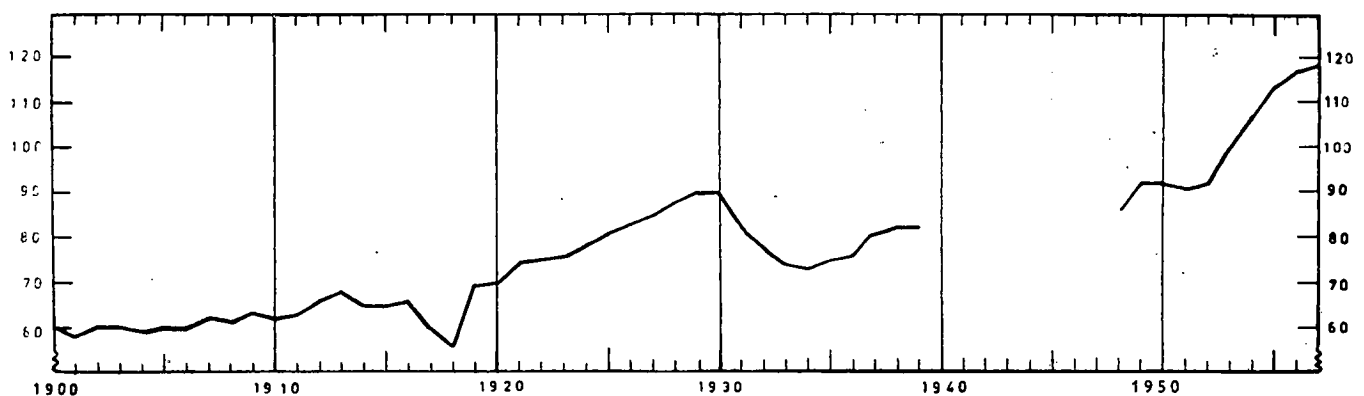
Rotterdam, Econometrisch Instituut.

H. THEIL.
E. KAPTEIN.

⁵⁾ Men zou hierop kunnen afdingen, dat het in bepaalde gevallen aanbeveling verdient om de gemaakte voorspellingen voor zekere effecten (bijv. de oorlog in Korea) te corrigeren alvorens tot een analyse van hun nauwkeurigheid over te gaan. Het aanbrengen van dergelijke correcties is echter een hachelijke zaak, zodat zij slechts in uitzonderlijke situaties kunnen worden aanbevolen.

⁶⁾ „The Reliability of the Policy Model Used by the Central Planning Bureau of the Netherlands”, referaat gehouden op de Hindsgavl Meeting van de International Association for Research in Income and Wealth (1955).

Nationaal inkomen per hoofd der bevolking, 1900-1957
(netto-marktprijzen; in constante prijzen; 1953 = 100)

Bron: De aan de grafiek ten grondslag liggende cijfers zijn ontleend aan „Zestig jaren statistiek in tijdreeksen” van het C.B.S.

Aan de hand van het Centraal Economisch Plan 1959 beschrijft de auteur de economische toestand in 1958 en de perspectieven voor 1959. De ontwikkeling in 1958 heeft in het teken gestaan van een consolidatie van hetgeen met de bestedingsbeperking werd beoogd. Het Plan 1959 biedt, aldus concludeert schrijver, het zicht op een vooralsnog gematigde hervatting van de expansie. Er is een duidelijke analogie met de jaren 1952/53, die de inzet vormden voor een snelle expansie. Of deze analogie blijvend is valt thans nog niet te voorspellen. Wel valt te voorzien, dat, wil men in de toekomst een verbreking van het evenwicht voorkomen, reeds thans de nodige voorzichtigheid op haar plaats is. Dit geldt vooral ook, omdat de situatie in de financiële sfeer aanleiding geeft tot de verwachting dat eerder dan destijds een onverantwoorde expansie zal afstuiten op monetaire remmen.

Het Centraal Economisch Plan 1959

De drie belangrijkste stukken omtrent de financieel-economische ontwikkeling in ons land — t.w. de Miljoenennota, het jaarverslag van De Nederlandsche Bank, en het Centraal Economisch Plan — hebben elk hun eigen toonzetting. Omdat de beide eerstgenoemde van beleidsinstanties afkomstig zijn en daardoor van een zekere visie op en waardebeperking van de actuele gebeurtenissen getuigen, wordt aan hun geluid doorgaans meer aandacht geschonken dan aan de doelbewust onbewogen gehouden en, daardoor wat koel-objectief aandoende waarnemingen en prognoses van het Centraal Planbureau. Dit is op zichzelf wel begrijpelijk, want de strikt zakelijke notities en cijferopstellingen van het C.P.B. lenen zich slecht voor blikvangende krantenkoppen. Toch mag deze, als gezegd bewust gekozen neutrale waarnemerspositie van het Planbureau in zijn jaarlijks plan er niet toe leiden, dat ook de meer ingewijden het zicht zouden verliezen op de betekenis van dit Regeringsstuk. Een betekenis, die — even afziende van de in elk plan opgenomen speciale hoofdstukken — tweeledig is, namelijk in zoverre het plan het vroegst een beeld geeft van de economische situatie in het verstreken jaar en vervolgens mede op grond daarvan een perspectief opent ten aanzien van de ontwikkeling in de naaste toekomst. Onder dit tweeledige aspect willen wij trachten het zojuist verschenen Centraal Economisch Plan voor 1959 te bezien.

Wanneer tot uitgangspunt wordt gekozen de economische ontwikkeling in 1958, dan blijkt deze in het teken te hebben gestaan van een consolidatie van hetgeen met de bestedingsbeperking in het voorafgaande jaar werd beoogd. In 1958 kon namelijk het zo noodzakelijke herstel van het externe en interne evenwicht worden gerealiseerd, waarvoor echter uiteraard zekere offers moesten worden gebracht in de vorm van een zeer beperkte groei van de binnenlandse productie en de werkgelegenheid en grosso modo een teruggang in de ontwikkeling van de binnenlandse bestedingen.

Zeer spectaculair was het herstel van de betalingsbalans, vooral ook omdat dit tot stand kwam ten tijde van een betrekkelijk recessieve internationale conjunctuur. De snelle omslag van een tekort op de lopende rekening

van de betalingsbalans van f. 500 mln. in 1957 in een overschot van f. 1.500 mln. in 1958 viel toe te schrijven aan een daling van het importvolume met 5 pCt., een ruilvoetverbetering van circa 2 pCt. en een stijging van het exportvolume met 8½ pCt. Dat in een recessief internationaal milieu een zo sterke exportstijging kon worden gerealiseerd, onderstreept nog eens hoezeer de overbesteding de exportgroei in de weg had gestaan. Zodra de druk van de binnenlandse vraag verminderde, kwam extra productiecapaciteit voor de export beschikbaar en kon het in 1956 en 1957 verloren gegane terrein op de concurrenten worden heroverd. Een gunstige rol speelt daarbij tevens de daling van de grondstoffenprijzen en een zekere vermindering van de winstmarges, hetgeen leidde tot enige versterking van de concurrentiepositie van het Nederlandse exportpakket.

Het is opvallend hoezeer de gunstige exportontwikkeling de op zichzelf uiteraard restrictieve werking van de bestedingsbeperking heeft verzacht. Want ofschoon naar volume gerekend de consumptie maar met nauwelijks 2 pCt. steeg, de totale overheidsuitgaven met 2½ pCt. daalden en de investeringen in vaste activa zelfs 9 pCt. daalden ¹⁾,

¹⁾ Sinds de publikatie van het Plan heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek voorlopige realisatiecijfers bekend gemaakt met betrekking tot de ontwikkeling van de middelen en bestedingen in 1958. Deze gegevens vertonen — met name wat de consumptie en de export betreft — enige verschillen met de plan-cijfers, welke laatste uit de aard der zaak gedeeltelijk op ramingen berusten. De voornaamste afwijkingen worden hieronder weergegeven in de vorm van volume-indices op basis 1957 = 100.

	gegevens over 1958 volgens	
	Plan 1959	C.B.S.
particulier verbruik	102,0	100,6
overheidsverbruik	98,5	98,9
bruto-investeringen in vaste activa		
a. bedrijven	91,0	90,2
b. Overheid	93,0	92,0
investeringen in voorraden (in guldenprijzen 1957)	-100 mln.	+130 mln.
totale nationale bestedingen (bruto)	96,0	95,4
goederenexport	108,5	111,0
goederenimport	95,0	96,0

vertoonde de produktie gedurende de loop van het jaar toch al weer een zeker herstel, terwijl ook de werkloosheid (gecorrigeerd voor seizoensinvloeden) na een dieptepunt van 109.000 in maart te hebben bereikt, geleidelijk weer afnam tot 94.000 personen in december. Natuurlijk hebben ook zuiver binnenlandse factoren — bijv. het herstel van de woningbouwproduktie — hiertoe bijgedragen, maar opnieuw is toch gebleken hoezeer het zgn. „Zijlstra-effect”, namelijk de vervanging van binnenlandse door buitenlandse vraag en omgekeerd, voor onze economie van betekenis is bij vertraging, respectievelijk versnelling van de groei der binnenlandse bestedingscomponenten.

De geschetste ontwikkeling van de reële grootheden had uiteraard haar weerslag in de financiële sfeer; op de geld- en kapitaalmarkt trad geleidelijk een zekere ontspanning in, onder andere tot uiting komende in een rentedaling voor langlopend overheidspapier van 6 pCt. aan het begin tot $4\frac{3}{4}$ pCt. aan het einde van het jaar. Het grote betalingsbalansoverschot vond in belangrijke mate zijn tegenpost in een vermeerdering der liquide middelen van de bedrijfs- en gezinshuishoudingen en gegeven de terughoudendheid van het bedrijfsleven ten aanzien van uitbreidingsplannen, leidde dit tot een verruiming eerst van de geldmarkt en later ook van de kapitaalmarkt. Van dit laatste profiteerde vooral de Overheid; terwijl zij in 1957 maar voor f. 700 mln. een beroep op de kapitaalmarkt had kunnen doen, was de mogelijkheid hiertoe in 1958 tot f. 1.700 mln. vergroot. Aangezien het Rijk zich in zijn beroep op de open kapitaalmarkt ten zeerste beperkte, ontstond er vooral financieringsruimte voor de lagere overheid.

Wat ten slotte de loon- en prijsontwikkeling betreft, kenmerkte 1958 zich door een vrij grote mate van stabiliteit. De loonsom per werknemer steeg 3 pCt. ten opzichte van 1957, terwijl de procentuele vermeerdering van de kosten van levensonderhoud 2 bedroeg. Voor een niet onaanzienlijk deel moeten deze beide stijgingspercentages nog worden toegeschreven aan de gecompenseerde huurverhoging in 1957, die in de tweede helft van dat jaar viel en dus het gemiddelde niveau van 1958 ten opzichte van 1957 beïnvloedde.

Geeft het in het Centraal Economisch Plan geschetste beeld aan het einde van 1958 een vooralsnog gematigd groeitempo van onze economie te zien, de prognose voor 1959 houdt enige versterking van deze groei in. Er wordt namelijk een totale produktietoename geraamd van 3,3 pCt., welke berust op de in het bijgaande overzicht samengevatte schattingen omtrent de ontwikkeling van de verschillende bestedingscategorieën.

Volumemutaties in 1959 ten opzichte van 1958

(mln. guldens, gerekend in prijzen van 1958)

Export van goederen	+ 6 pCt. van 12,3 mrd.	= + 750 mln.
Dienstensaldo		+ 150 mln.
Consumptie van Rijk en l.p.l.	- $\frac{1}{4}$ pCt. van 5,1 mrd.	= - 30 mln.
Investerings van Rijk en l.p.l.	+ 12 pCt. van 1 mrd.	= + 120 mln.
Investerings van bedrijven in vaste activa		0 mln.
Woningbouw		+ 100 mln.
Mutatie in de voorraadvorming		+ 600 mln.
Consumptie van gezinnen	3,4 pCt. van 21,4 mrd.	= + 730 mln.
Totaal		+ 2.420 mln.
Af: stijging van de invoer	+ 9 pCt. van 13,7 mrd.	= - 1.200 mln.
Netto vraagvermeerdering, corresponderende met een produktiestijging van ruim 3 pCt.		+ 1.220 mln.

Dit overzicht, dat is samengesteld aan de hand van de verschillende ramingen van het C.P.B., vormt eigenlijk de

kern van de prognose-1959. Het laat zien, dat gegeven de verwachte snellere stijging van de import dan van de export het betalingsbalanssaldo op lopende rekening iets zal verminderen. Met een raming van f. 1.250 mln. blijft dit saldo echter nog hoog. De investeringen in vaste activa zullen eerst nog een zekere daling vertonen, doch in de loop van het jaar wordt hier een kentering verwacht. Men voorziet evenwel niet dat het totale niveau in 1959 boven dat van 1958 zal komen. Daarentegen zullen de overheidsinvesteringen — met name van de lagere overheid — niet onbelangrijk toenemen. Voorts zal de voorraadvermeerdering in samenhang met de produktiegroei weer een ongeveer normale ontwikkeling te zien geven. Hetzelfde geldt voor de consumptie.

Aldus geldt, dat de bestedingen als geheel successievelijk hun normale groeitempo hervinden, met uitzondering van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa, die wat achteraan hinken. Dit laatste is van betekenis, want hieruit blijkt dat het vooralsnog grote betalingsbalanssaldo voor een belangrijk deel is toe te schrijven aan een betrekkelijk ongunstige investeringsontwikkeling. Hervatten de investeringen hun groei — hetgeen gezien de afzetontwikkeling en de ruime liquiditeitspositie van het bedrijfsleven is te verwachten — en wordt voorts ook het totale voorraadbestand weer op peil gebracht, dan zal het betalingsbalanssaldo langzaam aan tot meer normale proporties worden teruggebracht. Een belangrijke conclusie is derhalve, dat de bestedingsruimte, die men vooralsnog zou kunnen constateren, grotendeels een tijdelijk karakter heeft en bij een volledig herstel van het groeitempo van onze economie automatisch zal inkrimpen.

De toeneming van de beroepsbevolking met rond 50.000 man zal bij de geraamde produktiestijging van 3 pCt. juist in het produktieproces kunnen worden opgenomen. Het Plan voorziet dan ook een ongeveer gelijkblijvende werkloosheid van gemiddeld ruim 90.000 personen. Voorts wordt ten aanzien van de prijzen met een kleine daling rekening gehouden.

Van betekenis is hetgeen in het Plan wordt gesteld omtrent de loonontwikkeling. Ofschoon geen algemene loonronde in de berekening is betrokken, wordt op grond van incidentele loonstijgingen toch een vermeerdering van de loonsom per werknemer van 3 pCt. begroot, d.i. zelfs nog iets meer dan de voor 1959 geraamde produktiviteitsstijging. Schat men de normale produktiviteitsstijging voor onze economie op 3, hooguit 4 pCt., dan zit er toch iets verontrustends in het feit, dat zelfs in jaren, waarin geen sprake is van een welvaartsloonronde, reeds zo'n groot gedeelte van de reële verbetering van onze economische positie opgaat aan incidentele aanpassingen van de lonen. Weliswaar geldt voor jaren met een loonronde, dat de incidentele aanpassingen dan doorgaans geringer zijn, en weliswaar krijgt men ook de indruk dat die 3 pCt. loonstijging voor 1959 misschien wat aan de hoge kant is geraamd, maar het blijft toch een precaire zaak, dat de reële ruimte voor welvaartsverbetering — en daarvan vormt de produktiviteitsontwikkeling bij onveranderde ruilvoet toch de maatstaf — maar betrekkelijk gering is.

Aanvankelijk voorzag het Plan, dat gegeven het geraamde overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans ad f. 1.250 mln. en voorts een geraamde kapitaal-export van netto f. 500 mln. in aanmerking nemende, er een deviezenaanwas van f. 750 mln. zou optreden. Dit zou bij een monetair neutrale financiering door het Rijk (dus volledige dekking van het financieringstekort

van ruim f. 1 mrd. op de kapitaalmarkt) en een geschatte toeneming van de liquiditeitsbehoeften van de bedrijfssector van f. 500 mln. nog f. 250 mln. ruimte bieden voor consolidatie van vlottende schuld door de gemeenten. Verschillende valutaire maatregelen, die in 1958 bij het scheiden van de markt werden getroffen, hebben wel enigszins een streep door deze berekening gehaald. De deviezenaanwas moest herhalve uiteindelijk belangrijk lager worden geraamd en dientengevolge kwam men bij nader zienen toch nog uit op een liquiditeitstekort van het Rijk (dus geldschepping) van ruim f. 300 mln. Voegt men daar nog bij dat van het geraamde kapitaalmarkt aanbod van f. 2.800 mln., f. 440 mln. naar het bedrijfsleven zou gaan, f. 1.100 mln. naar het Rijk en f. 1.260 mln. naar de lagere overheid ²⁾, dan blijkt wel hoezeer de geldmarkt en vooral de kapitaalmarkt wordt beheerst door de enorme behoeften van de Overheid.

Ook hier ligt weer een aanwijzing, dat men zich met betrekking tot onze economie niet aan overdreven ruimte-illusies moet overgeven. Zolang de uitgaven van zowel de centrale als de lagere Overheid in verhouding tot de inkomsten op een zo hoog peil liggen, dat voor de dekking van het verschil ruim 80 pCt. van de middelen van de kapitaalmarkt nodig is, blijft er een voortdurende dreiging van een herhaling van de kredietcrisis, zoals wij die in 1956/1957 met name voor de lagere overheid hebben meegemaakt. Dit gevaar is allerminst denkbeeldig, want bij vermindering van de liquiditeitsaanwas uit hoofde van het betalingsbalansoverschot en toenemende behoeften

²⁾ Al deze bedragen zijn netto gerekend. Dit betekent, dat bijv. de sector bedrijfs- en gezinshuishoudingen weliswaar in totaal veel meer op de kapitaalmarkt opneemt door de geraamde f. 440 mln., doch daar staat tegenover dat de bedrijfs- en gezinshuishoudingen zelf weer aan andere sectoren kapitaal verschaffen.

van het bedrijfsleven voor de financiering van de investeringen — twee verschijnselen die zonder meer in de lijn der verwachtingen liggen — zal de speelruimte voor de overheidsfinanciering op de geld- en kapitaalmarkt automatisch verminderen. Wil men onder deze omstandigheden een hernieuwde discrepantie tussen de vraag naar en het aanbod van financieringsmiddelen en een daarmee gepaard gaande rentestijging vermijden, dan past grote voorzichtigheid ten aanzien van de uitgaven van het Rijk en de lagere overheid.

Vatten wij het voorgaande samen, dan blijkt het Plan-1959 dus het zicht te bieden op een vooralsnog gematigde hervatting van de expansie zowel van de bestedingen als van de produktie. Vergelijking van verschillende cijferreeksen tonen een duidelijke analogie aan met de jaren 1952/1953, welke de inzet vormden voor een snelle expansie. In hoeverre in de verdere ontwikkeling een voortzetting van deze analogie ligt besloten, is natuurlijk op dit moment niet te voorspellen. Doch wel valt te voorzien, dat wil men in de toekomst een verbreking van het evenwicht, zoals dit zich in de periode 1955/1956 heeft voorgedaan, voorkomen, reeds thans de nodige voorzichtigheid op haar plaats is. Dit geldt vooral ook, omdat de situatie in de financiële sfeer aanleiding geeft tot de verwachting, dat eerder nog dan destijds het geval is geweest, een onverantwoorde expansie zal afstuiten op monetaire remmen. Men stare zich in dit opzicht niet blind op tijdelijk hoge betalingsbalansoverschotten en vooralsnog ruime liquiditeitsreserves. De ervaring leert immers dat deze, vooral wanneer men de reeds in het economisch mechanisme aanwezige impulsen nog gaat vermeerderen met bestedingsverruimende maatregelen, in een zeer kort tijdsbestek kunnen worden verbruikt.

's-Gravenhage.

J. E. ANDRIESEN.

Enige kerngegevens, ontleend aan het C.E.P. 1959

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
	1953 = 100											
Volume van:												
particuliere consumptie	92	95	97	94	94	100	107	116	127	126	129	133
bruto investeringen in vaste bedrijfsactiva (inclusief woningbouw)	85	90	96	92	86	100	114	135	147	153	142	142
bruto overheidsinvesteringen	64	72	71	70	61	100	88	91	96	90	83	93
uitvoer van goederen	37	52	73	83	89	100	114	125	130	137	148	157
invoer van goederen	67	72	98	94	84	100	124	135	154	158	150	164
produkt van bedrijven	76	83	87	90	92	100	108	115	120	123	124	128
werkgelegenheid in bedrijven (inclusief zelfstandigen)	93	95	98	99	98	100	103	105	107	108	108	109
arbeidsproductiviteit in bedrijven	82	87	89	91	94	100	105	110	112	114	115	117
Prijsspeil van:												
particuliere consumptie	78	83	90	101	101	100	104	105	106	113	114	113
bruto investeringen in vaste bedrijfsactiva (inclusief woningbouw)	77	78	82	94	103	100	104	105	113	121	122	123
invoer van goederen	82	81	89	112	111	100	98	99	102	107	100	99
uitvoer van goederen	92	88	91	109	109	100	98	100	102	105	100	99
concurrenten op buitenlandse markten	75	79	84	103	107	100	97	98	102	105	104	104
Loonsom per werknemer in bedrijven	76	78	83	92	96	100	109	117	126	138	142	146
	pCt.											
Werknemersaandeel in het nationaal inkomen ..	77,3	72,5	70,8	69,6	69,9	68,8	68,0	67,0	68,1	68,1	67,9	68,3
Besparingen ten opzichte van het nationaal inkomen tegen marktprijzen	6,2	11,1	11,6	14,3	15,9	17,3	18,1	18,9	16,6	18,9	18,6	19,4
Geregistreerde arbeidsreserve ten opzichte van de afhankelijke beroepsbevolking	1,6	2,2	2,7	3,1	4,6	3,3	2,3	1,6	1,2	1,6	2,9	2,9
Rendement 3 ¹ / ₄ Nederland 1948 a)	—	3,3	3,4	4,2	3,7	3,3	3,2	3,4	4,2	4,9	4,4	—
	mrd. gld.											
Deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank a)	—	1,2	1,5	1,7	3,7	4,4	4,7	4,6	3,9	3,9	5,4	6,2

a) Op het einde van het jaar.

De eerste plancijfers van het Centraal Planbureau hadden betrekking op de goederen- en dienststromen in de volkshuishouding. Zij waren geschatte nationale rekeningen en geen monetaire of financiële rekeningen. Schrijver schetst hoe het monetaire aspect van het Centraal Economisch Plan zich sedertdien heeft ontwikkeld. In 1958 werd bij de opstelling voor het eerst een typisch monetair gegeven als veronderstelling ingevoerd. Deze integratie van de monetaire grootheden in het plan is het onderwerp van een uitvoerige beschouwing in het plan 1959. Bij deze beschouwing plaatst schrijver vervolgens enige kanttekeningen. Hij besluit zijn artikel met vast te stellen dat aan de financiële en monetaire aspecten van het plan ditmaal veel aandacht is gegeven en dat dit z.i. is geschied op basis van een aantrekkelijke en ook helder uiteengezette theoretische analyse, die ongetwijfeld een grote stap vooruit betekent.

Het monetaire aspect van het Plan 1959

Het Centraal Economisch Plan 1959 vertoont ten aanzien van het monetaire aspect wederom een verdere verdieping. Het is in dit verband wellicht nuttig om in het kort te releveren hoe de ontwikkeling van dit aspect sinds de publikatie van de eerste plannen van het Centraal Planbureau is geweest.

Die eerste plannen legden, wat de monetaire zijde betreft, nog in sterke mate de nadruk op de confrontatie tussen besparingen en investeringen. Juist doordat Nederland in zo sterke mate een open economie vormt, kunnen besparingen en investeringen, ook indien zij, zoals in een centraal economisch plan onvermijdelijk is, een ex-post of geanticipeerd ex-post karakter vertonen, toch van elkaar afwijken. Het verschil valt dan uiteraard samen met het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans en het was in de eerste na-oorlogse jaren uiteraard dit tekort, dat in het middelpunt der belangstelling stond. Ook de diepgravende analyse van het nationale budget 1946 door wijlen Prof. Koopmans legde op de betalingsbalans sterk de nadruk, terwijl in dit artikel ook de systematiek van het geheel, die toentertijd nog betrekkelijk nieuw was, een uitvoerige behandeling verkreeg ¹⁾.

De plancijfers hadden in deze tijd dus betrekking op de goederen- en dienststromen in de volkshuishouding, enerzijds onder invloed van de fysieke controles, die in de aanlooptijd van het Planbureau nog de belangrijkste waren, en anderzijds van de leer van Keynes, die hoezeer men deze ook monetaire economie mag noemen, toch veeleer de nadruk legt op deze goederen- en dienststromen dan op de financiële transacties. Men kan het ook zo zeggen, dat de cijfers van de jaarlijkse plannen geschatte nationale rekeningen waren en geen monetaire of financiële rekeningen.

De heropleving van de monetaire politiek, die men voor Nederland op einde 1950 zou kunnen stellen, zal waarschijnlijk ook de methodiek van het Planbureau hebben beïnvloed in die zin, dat een meer specifiek-monetaire

beschouwingwijze meer op de voorgrond kwam. Het in september 1951 gepubliceerde Centraal Economisch Plan 1951 bevatte althans voor het eerst een *monetair* nationaal budget. Dit was eveneens het geval met het C.E.P. 1952 (gepubliceerd in april 1952) ²⁾.

De aandacht ging zich in deze en de volgende jaren vooral concentreren op de systematiek van de monetaire budgetten of overzichten, terwijl tevens een discussie ontstond over de mogelijke saldi, die uit de rekeningen der verschillende sectoren voortvloeiden en de betekenis, die zij hadden om te beoordelen of en in welke mate een sector zich monetair-neutraal had gedragen dan wel had meegewerkt aan een inflatoire of deflatoire verstoring van het monetair evenwicht. Zo bevatten de Plannen van 1953 en volgende jaren uitgebreide monetaire overzichten, waarin per sector naast de reële grootheden ook de financiële transacties werden opgenomen. Tevens bevatten de plannen 1953 en 1955 (resp. in juli 1953 en maart 1955 openbaar gemaakt) gedetailleerde toelichtingen omtrent de opzet van de monetaire overzichten ³⁾.

Tot een uitdrukkelijke keuze van een bepaald cijfer als criterium voor het al of niet gehandhaafd worden van het monetair evenwicht is het echter niet gekomen, in tegenstelling tot hetgeen in de jaarverslagen van De Nederlandsche Bank gebeurde, waarin door de president het zgn. liquiditeitsoverschot (ruwweg gezegd: de lopende ontvangsten plus opgenomen leningen op de kapitaalmarkt minus reële bestedingen en aflossingen aan de kapitaalmarkt) als eerste benadering voor de beoordeling van het monetaire gedrag der onderscheidene sectoren naar voren werd geschoven. De welhaast klassiek geworden discussie in dit tijdschrift van juni 1954 tot februari 1955 tussen Koopmans, Holtrop, Witteveen en Tinbergen had dan ook

²⁾ Verg. de bespreking daarvan door schrijver dezes in „E.-S.B.” van 27 augustus 1952.

³⁾ Vgl. hiervoor J. W. de Pous in „E.-S.B.” van 11 november 1953 en 19 mei 1954, H. W. J. Bosman, overdruk no. 30 van het C.P.B. en D. B. J. Schouten en J. Tinbergen, overdruk no. 32 van het C.P.B.

¹⁾ J. G. Koopmans, „E.-S.B.” van 24 juli 1946.

niet een centraal economisch plan, doch een verslag van de president van De Nederlandsche Bank tot uitgangspunt, zij het dat de uiteenzettingen van het Centraal Planbureau mede een belangrijke invloed op deze discussie hebben uitgeoefend ⁴⁾.

Nu is het in verband met wat ik in het begin van deze beschouwing heb gezegd over de nadruk, die het Planbureau legde op de reële goederen- en dienstenstromen, van belang om er op te wijzen, dat in het plan 1955 voor het eerst het vergelijkingenstelsel werd opgenomen, dat als basis voor de berekeningen had gediend. Ook dit model nu bevatte nog geen specifiek monetaire grootheden en ging uit van een elastisch geldstelsel, zodat geen invloed van bijv. de liquiditeitsmassa en de monetaire politiek op de reële grootheden werd aangenomen.

Juist echter ten aanzien van dit laatste punt is gedurende de afgelopen jaren een verdere ontwikkeling in de gedachten waar te nemen. Terwijl de opzet van het monetaire overzicht op bepaalde detailpunten nog verder werd verbeterd, ging de betekenis van de monetaire grootheden geleidelijk een meer belangrijke rol spelen bij de beoordeling van de verwachte ontwikkeling in het planjaar. Het Centraal Economisch Plan 1957 (verschenen mei 1957) komt bijv. tot de conclusie, dat zonder de creatie van 970 miljoen aan liquiditeiten de spanningen in de financiële sfeer zouden toenemen „en er toe (zouden) leiden, dat er een grotere bestedingsbeperking zou plaatsvinden dan in de prognose op basis van het Regeringsvoorstel is aangenomen” (blz. 88). Hier is dus de veronderstelling van een elastisch geldstelsel duidelijk verlaten, waarbij echter moet worden opgemerkt, dat dit nog niet geldt voor het vergelijkingenstelsel als zodanig, doch slechts voor het vaststellen achteraf van de voorwaarden op monetair terrein, waaraan moet worden voldaan, om de uitkomsten van het model te kunnen realiseren.

Wederom een stap verder ging het plan 1958 (van maart 1958). Zie ik het goed, dat werd bij de opstelling van dit plan voor het eerst een typisch monetair gegeven als veronderstelling, als autonoom gegeven, ingevoerd, nl. de voorwaarde, dat een additioneel beroep van het bedrijfsleven op bankkrediet niet mogelijk zou zijn (blz. 57) en dat ten behoeve van de Overheid als geheel evenmin liquiditeiten zouden worden gecreëerd (blz. 62). Het is nu deze belangwekkende integratie van de monetaire grootheden in het plan, die het onderwerp is van een uitvoerige en belangwekkende beschouwing in het plan 1959 (bijlage B).

In deze beschouwing wordt het opnemen van monetaire grootheden als autonome variabelen echter niet zonder meer als een verdere ontwikkeling beschouwd; op blz. 118 wordt namelijk gezegd: „De keuze van deze variabelen is mede afhankelijk van de economische situatie in de beschouwde periode en van de maatregelen en doelstellingen der economische politiek, in casu der monetaire politiek”. Zo uitgedrukt kan men het daarmee volkomen eens zijn: de ene keer zal de Overheid als uitgangspunt van haar beleid bijv. een bepaald uitgaventotaal aan het C.P.B. kunnen opgeven en een ander maal zal dit een bepaald financierings- of liquiditeitstekort zijn. Doch als ik de monetaire bijlage van het plan goed gelezen heb, dan worden terreinen als de kapitaalmarkt en wellicht ook de moge-

lijkheden van het bankwezen om voort te gaan met kredietverlening (waarbij uiteraard de politiek van de centrale bank van bijzonder belang is) voortaan ook wezenlijk betrokken in het model. Zij leveren dan dus endogene variabelen, welke enerzijds worden beïnvloed door reële grootheden, anderzijds die grootheden op hun beurt weer mede bepalen. Evenals bijv. in de reële sfeer de consumptie enerzijds afhankelijk is van het beschikbare inkomen, anderzijds dat inkomen van het bepaald overheidstekort de situatie in de kapitaalmarkt mede bepaalt, welke situatie dan op haar beurt bijv. van invloed is op de investeringsbereidheid in de particuliere sector. Een voorbeeld daarvan vormt het gebeuren in 1958, waaromtrent het plan 1959 bijv. vermeldt: „De verruiming van de kapitaalmarkt, tot uiting komend in een geleidelijke daling van de rentestand, alsmede de gewijzigde premiereregeling droegen er toe bij dat de particuliere bouw in de loop van het jaar wederom toenam” (blz. 29).

De theorie met behulp waarvan men de verschijnselen op de kapitaalmarkt onderzoekt, is de loanable-funds-theorie. Op heldere wijze wordt in het plan uiteengezet langs welke wegen een verkrapping op de kapitaalmarkt tot een groter beroep op liquiditeitscreatie dan wel tot een vermindering van de reële bestedingen zou kunnen leiden (blz. 111-114). Nu wordt in deze analyse een enkele maal gesproken over een toeneming van de vraag op de kapitaalmarkt, welke een daling van de behoefte zou overtreffen. Ik moge hierbij opmerken, dat een dergelijke concrete conclusie slechts mogelijk is op grond van bepaalde vragen aanbodfuncties, waaromtrent echter geen verdere gegevens verstrekt. Wellicht kunnen wij hierover nadere mededelingen verwachten in het rapport omtrent het nieuwe econometrische model, dat ons in het voorwoord tot dit plan over enige tijd wordt beloofd.

Een enkele kanttekening moge voorts worden gemaakt met betrekking tot de uitspraak in de monetaire bijlage, dat het onderscheid tussen autonome en endogene variabelen niet gebruikt kan worden om daarmee de verantwoordelijkheid voor de economische ontwikkeling te lokaliseren, terwijl ook uit de onderscheiden saldi, die aangegeven op welke wijze de bestedingen worden gefinancierd, geen indicatie is af te leiden voor de verantwoordelijkheid van het verloop van het economisch proces (blz. 115). In deze uitlatingen ligt wellicht enige kritiek verscholen op hen — en daaronder wil ik mij gaarne rekenen —, die trachten tot bepaalde criteria te komen met betrekking tot de beoordeling van afwijkingen van het monetair evenwicht. Men moet hier echter duidelijk onderscheiden en dan zijn de verschillen wellicht geringer dan zij op het eerste gezicht lijken. In de eerste plaats is het namelijk van belang, dat wordt vastgesteld of het monetair evenwicht is verbroken en zo ja, in welke richting en in welke mate. Daarmee hangt dan uiteraard samen, dat men ook wil weten welke sectoren deze afwijking hebben veroorzaakt. (Het is de laatste vraag, die in de discussies van enkele jaren geleden tot de grootste meningsverschillen aanleiding heeft gegeven). Ik zie dit primair als een zuiver theoretisch vraagstuk, waaraan op zichzelf geen enkele normatieve conclusie behoeft te worden verbonden. Het gaat in eerste instantie immers om een verklaring van de verschijnselen.

⁴⁾ De betreffende „E.-S.B.”-artikelen zijn gebundeld in het boekje „Monetaire uiteenzettingen”.

Voor zover men nu de vastgestelde afwijking van het monetair evenwicht afkeurt, op grond van de ideeën, die men heeft omtrent de meest wenselijke doeleinden van de economische politiek, zal men uiteraard vanzelf komen tot een bepaalde beoordeling of zelfs veroordeling van het gedrag van de sectoren, die het evenwicht verstoorden. Men moet dan echter wel weten, dat men dan inderdaad bij de economische politiek is terecht gekomen, over de doelstellingen waarvan men uit de aard der zaak van mening kan verschillen. Sommigen zullen die versterking van het monetair evenwicht niet erg vinden of soms zelfs wenselijk. Dit neemt echter niet weg, dat ook zij, die daarover verschillend oordelen, het toch eens kunnen zijn over de „wetenschappelijke toerekening” van monetaire verschijnselen.

In dit verband is het wellicht van belang om er nog eens op te wijzen, dat de vereenzelviging van monetair-neutrale financiering en een liquiditeitsoverschot gelijk nul, zoals deze ook in dit plan voorkomt (blz. 109), niet altijd en zelfs veelal niet juist geacht mag worden. Door deze gelijkstelling wordt namelijk voorbijgegaan aan het feit, dat een financiering met behulp van bankkrediet leidt tot een groter nominaal nationaal inkomen, dat enerzijds hogere belastingopbrengsten en anderzijds een groter bedrag aan besparingen en wellicht ook een groter bedrag aan beschikbare leningen voor de Overheid teweeg brengt, zodat de oorspronkelijke inflatoire financiering ten dele wordt gecompenseerd door ontvangsten, die juist door deze inflatoire financiering zijn opgewekt. In wezen is het monetair-niet-neutrale gedrag van de Staat dus groter geweest dan uit het liquiditeitstekort voortvloeit.

Past men nu de in de bijlage van het plan gegeven analyse toe op de vooruitzichten van 1959, dan blijkt, dat de verwachtingen, die men op grond van de reële cijfers koestert, niet behoeven te worden gewijzigd bij toepassing van een

meer financiële analyse. Het financieringstekort van de centrale en lagere Overheid samen wordt op ongeveer hetzelfde bedrag berekend als in 1958 (rond f. 2 mrd.), doch de financiering daarvan zal op geheel andere wijze kunnen geschieden. Er blijkt namelijk een liquiditeitsoverschot voor de Overheid als geheel van f. 250 mln. mogelijk te zijn, zodat tot dit bedrag schuldconsolidatie zou kunnen plaatsvinden. Als men nader beziet, waar dit geld vandaan moet komen, dan blijken dat in hoofdzaak de institutionele beleggers te zijn (zie de tabel op blz. 60 en de daarbij behorende tekst). Het financieringsoverschot van deze instellingen neemt namelijk in 1959 ten opzichte van het jaar daarvoor toe met f. 370 mln., terwijl de toeneming, van het aanbod op de kapitaalmarkt nog groter kan zijn omdat er in 1958 grote bedragen aan het bankwezen werden afgelost resp. als liquiditeiten werden aangehouden (zie blz. 40). Gezien het financiële gedrag van de institutionele beleggers, dat als stabiel mag worden beschouwd dan dat van de bedrijfs- en gezinshuishoudingen, lijken de vooruitzichten, die het Planbureau in financieel opzicht maakt, dus niet onredelijk. Wel dient erop te worden gewezen, dat die gezins- en bedrijfshuishoudingen sluiten met een aanmerkelijk kleiner liquiditeitsoverschot, nl. f. 510 mln. in 1959 tegenover f. 1.870 mln. in het afgelopen jaar. Als in feite een groter liquiditeitsoverschot zou worden gewent, zouden de andere financiële stromen ook anders uitkomen en het is juist de liquiditeitsvoorkeur, van de gezins- en bedrijfshuishoudingen, waaromtrent men het minste met enige zekerheid zal kunnen zeggen.

Al met al is het toe te juichen, dat aan de financiële en monetaire aspecten van het plan ditmaal veel aandacht is gegeven en dat dit is gebeurd op basis van een aantrekkelijke en ook helder uiteengezette theoretische analyse, die ongetwijfeld een grote stap vooruit betekent.

Tilburg.

H. W. J. BOSMAN.

Middelen en bestedingen, ontleend aan het C.E.P. 1959

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
	mrd. gld., lopende prijzen											
Nationaal produkt tegen factorkosten afkomstig van:												
bedrijven:												
looninkomen	5,72	6,09	6,75	7,58	7,88	8,39	9,50	10,58	11,70	12,94	13,30	13,85
overig inkomen	4,78	5,68	6,48	7,35	7,67	8,36	9,49	10,60	11,39	12,46	12,96	13,20
Overheid	1,50	1,52	1,58	1,79	1,83	1,97	2,29	2,54	2,80	3,19	3,30	3,52
buitenland	0,17	0,34	0,23	0,25	0,35	0,42	0,43	0,58	0,31	0,29	0,28	0,26
Nationaal produkt tegen factorkosten	12,17	13,62	15,04	16,97	17,74	19,15	21,71	24,30	26,20	28,88	29,84	30,83
Kostprijsverhogende belastingen minus subsidies	1,37	1,81	2,13	2,54	2,60	2,69	2,95	2,99	3,10	2,95	2,73	2,91
Nationaal produkt tegen marktprijzen	13,54	15,43	17,17	19,51	20,34	21,84	24,66	27,29	29,30	31,83	32,57	33,74
Afschrijvingen:												
bedrijven	1,55	1,64	1,77	2,09	2,29	2,29	2,36	2,48	2,70	3,00	3,14	3,26
Overheid	0,10	0,10	0,11	0,13	0,14	0,14	0,15	0,15	0,17	0,19	0,20	0,21
Bruto nationaal produkt tegen marktprijzen	15,18	17,17	19,04	21,73	22,77	24,27	27,17	29,92	32,17	35,02	35,91	37,21
Invoer:												
goederen (c.i.f.)	5,03	5,35	7,94	9,61	8,47	9,12	11,08	12,17	14,29	15,42	13,70	14,75
diensten (inclusief inkomens)	1,13	1,17	1,47	1,56	1,70	1,71	2,05	2,15	2,68	3,14	2,90	3,00
Totaal middelen	21,34	23,69	28,45	32,90	32,94	35,10	40,30	44,24	49,14	53,58	52,51	54,96
Particuliere consumptie	10,59	11,58	12,79	13,87	13,97	14,65	16,31	17,86	19,72	20,71	21,40	21,90
Overheidsconsumptie:												
netto materiële consumptie	0,69	0,69	0,88	1,16	1,39	1,53	1,68	1,84	2,03	2,03	1,94	1,90
lonen en salarissen	1,42	1,44	1,50	1,70	1,74	1,88	2,20	2,44	2,68	3,07	3,17	3,39
Bruto investeringen van bedrijven:												
vaste activa	2,67	2,89	3,24	3,54	3,63	4,09	4,84	5,80	6,80	7,56	7,05	7,12
voorraden	0,78	0,33	1,20	1,09	-0,32	-0,20	1,00	0,17	0,52	1,01	-0,15	0,50
Bruto investeringen van de Overheid	0,48	0,54	0,56	0,64	0,60	0,96	0,89	0,99	1,11	1,12	1,00	1,15
Totaal nationale bestedingen	16,63	17,49	20,18	22,00	21,01	22,91	26,92	29,10	32,86	35,50	34,41	35,96
Uitvoer:												
goederen (f.o.b.)	2,83	3,81	5,49	7,45	8,05	8,31	9,26	10,37	10,96	11,87	12,30	12,95
diensten (inclusief inkomens)	1,88	2,40	2,79	3,46	3,88	3,88	4,13	4,77	5,32	6,21	5,80	6,05
Totaal bestedingen	21,34	23,69	28,45	32,90	32,94	35,10	40,30	44,24	49,14	53,58	52,51	54,96

In dit artikel tracht schrijver de vraag inzake de invloed van het Centraal Planbureau en het Centraal Economisch Plan op het sociale en economische beleid te beantwoorden. Schrijver is van mening, dat met de toegenomen betekenis van maatschappelijke privaot- en publiekrechtelijke organen voor het gevoerde sociale, economische en financiële beleid, de invloed van Plan en Planbureau zich in steeds sterkere mate langs indirecte weg — door inschakeling bij de meningsvorming in deze organen — voltrekt. Hij bepleit, door een wijziging van de wettelijke regeling van het Planbureau — een rijksdienst, welke ressorteert onder het Ministerie van Economische Zaken —, de positie hiervan meer in overeenstemming te brengen met de mate van zelfstandigheid en onafhankelijkheid, welke het Planbureau reeds in feite mocht verwerven. Het karakter van ambtelijk wetenschappelijk adviesorgaan van de Regering zou hierbij evenwel niet verloren mogen gaan, hetgeen o.a. in de benoeming van regeringswege van Directorium en Curatorium tot uitdrukking zou kunnen worden gebracht.

Plan en economisch beleid

Een antwoord op de ons door de redactie van dit blad voorgelegde vraag inzake de invloed van het Centraal Economisch Plan op het sociale en economische beleid is slechts mogelijk in het kader van een bepaalde vigerende economische orde. Deze invloed zal immers in een streng geleide na-oorlogs-economie van andere en verderstrekken- de aard zijn dan in een maatschappelijke orde, waarin het vrije marktmechanisme in de plaats is getreden van prijs-beheersing, rantsoenering, toewijzingen en vergunningen, en slechts van een globaal overheidsingrijpen op enkele strategische punten sprake is. Illustratief is in dit verband een vergelijking tussen een uitspraak van Prof. Schermerhorn in 1945: „De belastingpolitiek, de prijs- en loonpolitiek en de sociale politiek vormen essentiele onderdelen van zulk een plan, zo goed als de analyse van de arbeidsmarkt en materiaal-politiek”¹⁾ en een passage uit het voorwoord van Prof. De Wolff in het Plan 1959: „Het Plan bevat geen aanbevelingen omtrent de te volgen economische politiek, maar tracht een zo verantwoord mogelijk beeld te geven van de economische situatie in 1959, waarbij een overheidsbeleid, zoals dit thans op grond van de reeds getroffen, resp. aangekondigde maatregelen kan worden voorzien, als uitgangspunt is genomen. Nieuwe maatregelen zijn bij de ramingen voor 1959 dus buiten beschouwing gelaten”.

Deze laatste uitspraak zou de indruk kunnen wekken, dat met het opstellen van een Plan momenteel slechts het geven van een prognose wordt beoogd, waarvan bij het bepalen van beleidsmaatregelen op economisch gebied in meerdere of mindere mate gebruik kan worden gemaakt, waarbij het accent in verband met het tijdstip enige maanden oud — desbetreffende jaar is meere te worden vallen. Deze indruk zou evenwel onjuist zijn, omdat voor de beantwoording van bovenvermelde vraag nog

een aantal andere factoren in de beschouwing moet worden betrokken.

Ook al mogen zowel het feitelijke economische bestel als de ideeën over de meest wenselijke economische orde belangrijke wijzigingen hebben ondergaan, waarbij de gedachten aan een gedetailleerde ondernemings- en bedrijfstaksgewijze planning met bindende richtlijnen inzake productie en financiering op de achtergrond zijn geraakt, anderzijds is onder invloed van de evolutie der economische wetenschap ook in de praktische politiek steeds meer begrip ontstaan voor de samenhang tussen allerlei economische grootheden en verschijnselen en de noodzaak van coördinerend — of zo men wil: planmatig — optreden der beleidsinstanties om door een complex van samenhangende en onderling afgestemde maatregelen tot een consistent beleid te komen. Bij het doorzichtig maken van deze feitelijke samenhangen en het betrachten van de noodzakelijke coördinatie vervullen Plan en Planbureau een belangrijke functie.

Vervolgens moge erop worden gewezen, dat invloed op het economische beleid niet primair van het gepubliceerde Plan, maar veel meer van de hieraan voorafgaande concept-Plannen uitgaat, zodat het gepubliceerde Plan dikwijls een prognose bevat van het verloop van het economische proces bij een onder invloed van deze concept-Plannen gewijzigd overheidsbeleid.

Ten slotte zou de vraagstelling nog enigszins verder verruimd moeten worden, daar — zoals nog nader zal blijken — het aanbeveling verdient uit te gaan van de functie en werkzaamheden van het Planbureau, welke verder reiken dan het opstellen van voorlopige en definitieve Centraal Economische Plannen.

Directe en indirecte weg.

Plan en Planbureau oefenen, naar mag worden verondersteld, in de ambtelijke sfeer een rechtstreekse invloed uit op de sociale en economische politiek en op de coördinatie tussen de te treffen beleidsmaatregelen. Wij moeten

¹⁾ Geciteerd door Dr. W. Drees Jr. in: „Centraal Planbureau, Sociaal-Economische Raad en democratie”, „E.-S.B.” van 11 maart 1959, blz. 184.

evenwel bekennen, dat dit proces zich volledig aan onze gezichtskring onttrekt. Toch is het waarlijk niet slechts ter wille van het voorkomen van een voortijdige beëindiging van dit artikel, dat de stelling wordt geponeerd, dat met de toegenomen betekenis der maatschappelijke privaaten publiekrechtelijke organen voor het gevoerde sociale, economische en financiële beleid, de invloed van Plan en Planbureau zich in steeds sterkere mate langs indirecte weg — door inschakeling bij de meningsvorming in deze organen — voltrekt ²⁾.

Wij voelen ons in deze opvatting gesterkt door de markante uitspraken van Dr. Drees Jr. inzake de betrekkelijkheid van de rechtstreekse invloed van het Planbureau op het algemene economische beleid en op de coördinatie van de afzonderlijke plannen der verschillende departementen en lagere publiekrechtelijke lichamen. Dr. Drees Jr. is van mening, dat het bureau in feite niet systematisch werd ingeschakeld tussen departementen en Regering; de departementen bleven rechtstreeks voorstellen doen. Ook die maatregelen, welke zich wel voor een periodiek plan leenden — bouwplan, rijksbegroting, loonbeleid, introductie van nieuwe sociale verzekeringen, verhoging van de garantie aan de boeren, grote investeringsprojecten van de Overheid — werden niet opgeschort tot een Centraal Economisch Plan. In omkering van de oorspronkelijke bedoeling kwam het Plan na alle andere deelplannen en werd tot een samenvattend beeld van hetgeen reeds in de deelsectoren was beslist. Aldus werd het Plan als prognose in plaats van als advies aan de Regering aangeboden. En Dr. Drees Jr. besluit: Het Centraal Planbureau wordt ingeschakeld, wanneer de afzonderlijke beleidsinstanties (deelsectoren) er om vragen; het is geen centraal planbureau ³⁾.

Wat betreft bovenbedoelde organen zullen wij ons beperken tot de Sociaal-Economische Raad; de rol van Planbureau en concept-, excerpt-, of definitief Plan bij de besluitvorming in dit college zal aan de hand van een drietal fasen in de beraadslagingen worden geanalyseerd.

Sociaal-Economische Raad en Planbureau.

De bijdragen van het Planbureau bij de achtereenvolgende stadia van het overleg in de S.-E.R. kunnen als volgt worden samengevat:

a) *Het verzamelen van de gegevens.*

Bij de beraadslagingen over de algemene sociale en economische problematiek verschaft het Planbureau zowel het cijfermateriaal met betrekking tot de ontwikkeling van een aantal strategische economische grootheden in het verleden, als een prognose voor een meer of minder nabije toekomst, bijv. in de vorm van een excerpt uit het Centraal Economisch Plan in-staat-van-wording. Daarnaast draagt dit bureau zorg voor de kwantificering van allerlei deelproblemen. Ook al plegen deze gegevens, en met name de veronderstellingen waarvan bij het opstellen van de prognose is uitgegaan, kritisch te worden bezien (vooral de geraamde exportstijging schijnt hiervoor een dankbaar object te vormen) en ook al mogen de bijdragen van andere zijde — in casu De Nederlandsche Bank, die de economische problematiek primair vanuit de financiële sfeer en niet, gelijk het Planbureau, vanuit de reële sfeer

pleegt te benaderen — niet worden onderschat, gesteld kan worden, dat het Planbureau bij het verschaffen van de cijfermatige uitgangspunten een sterk dominerende positie inneemt.

Gezien de betekenis van dit basismateriaal voor de inhoud van het uit te brengen advies, moet een buitenstaander worden getroffen door het hieruit sprekende vertrouwen — zowel aan werkgevers- als werknemerszijde — in de objectiviteit en deskundigheid van de medewerkers van het Centraal Planbureau. Deze in de loop der jaren verworven vertrouwenspositie heeft ertoe geleid, dat ook buiten de ambtelijke wereld een frequent beroep op het Planbureau wordt gedaan. Mede als gevolg hiervan zijn de wetenschappelijke bureaus of research-afdelingen van bijv. de S.-E.R. en de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties waarschijnlijk van beperktere omvang gebleven dan anders het geval zou zijn geweest, hetgeen althans uit een oogpunt van efficiënte aanwending van de op dit gebied bepaald schaarse produktieve krachten slechts toejuicing kan verdienen.

De conclusie moet dan ook zijn, dat door het verschaffen van deze voor de beraadslagingen fundamentele gegevens het Planbureau een essentiële bijdrage levert voor het niveau en de resultaten van het in ons land tussen de maatschappelijke organisaties in privaat- en publiekrechtelijk verband gevoerde overleg.

b) *Het bepalen van de normen.*

De afloop van het economische proces, zoals in de prognose voorzien, wordt vervolgens getoetst aan de gestelde doeleinden der economische en sociale politiek. Over deze algemene doelstellingen (volledige werkgelegenheid, evenwichtige betalingsbalans, etc.) bestaat in en buiten de S.-E.R. een grote mate van eenstemmigheid. Moeilijker wordt het evenwel, wanneer deze doelstellingen in concrete normen moeten worden gekwantificeerd. Hierbij rijzen vragen als: welk percentage werkloosheid is verenigbaar met volledige werkgelegenheid; welk gemiddeld jaarlijks overschot op lopende rekening — en over welke tijdsperiode gerekend — is voor een evenwichtige ontwikkeling van de betalingsbalans vereist; hoeveel maanden invoer moet uit de goud- en deviezenvoorraad kunnen worden gefinancierd; hoeveel moet de netto-uitbreiding van de kapitaalgoederenvoorraad bedragen, opdat van een bevredigend niveau van investeringen kan worden gesproken? Deze moeilijkheden zijn stellig niet het geringst, wanneer het gaat om de formulering van concrete normen voor die sectoren van het economisch beleid, waarvoor in de eerste plaats een beroep op de adviserende taak van de S.-E.R. wordt gedaan, nl. het terrein van de prijzen en inkomensvorming met vragen betreffende loonsverhoging, arbeidstijdverkorting, huurverhoging, invoering of verbetering van sociale voorzieningen en compensatie van prijsstijgingen, verschuldigde sociale verzekeringspremies of fiscale lastenverzwaringen, waarbij de concretisering van de doelstelling ener rechtvaardige inkomensverdeling in het geding is.

Ook al is deze normgeving een zaak van de S.-E.R., dit betekent niet, dat van de zijde van het Planbureau op dit gebied geen bijdragen zouden worden geleverd (al betreft het hier dan misschien meer de personele dan de functionele vertegenwoordiging; de Directeur van het Planbureau behoort nl. krachtens een goede traditie tot de door de Kroon aangewezen categorie van S.-E.R.-leden). De sedert 1954 door de Raad gehanteerde norm

²⁾ Van de invloed van het Centraal Economisch Plan op het beleid der individuele ondernemingen is in dit artikel geabstraheerd.

³⁾ T.a.p., blz. 185.

voor het loonbeleid is bijv. door Prof. Tinbergen ontwikkeld. Voorts bewijst het Planbureau belangrijke diensten bij het in concreto toepassen van de gestelde normen met moeilijkheden rond het interpreteren van cijfers, etc.

c) De keuze uit de beleidsalternatieven.

Voor het realiseren van de aldus geconcretiseerde doelstellingen kan van verschillende instrumenten gebruik worden gemaakt. Het ligt voor de hand te stellen, dat de keuze van de te bewandelen weg geen zaak van het Planbureau is. Deze op zichzelf juiste stelling doet evenwel geen recht wedervaren aan de waardevolle diensten, welke het Planbureau ook in deze fase bewijst door het opstellen van beleidsalternatieven en het aangeven van de repercussies, welke van de toepassing van elk dezer alternatieven zijn te verwachten. Men denke bijv. aan het kwantificeren van de gevolgen van een bepaalde loonsverhoging of belastingverlaging voor betalingsbalans, werkgelegenheid en overheidsbudget op korte en langere termijn.

Het geheel overziende, kan de conclusie geen andere zijn, dan dat het Planbureau een zeer belangrijke en essentiële functie vervult bij de beleidsvorming op sociaal, economisch en financieel gebied. De te beantwoorden vraag spreekt echter van invloed — een overigens moeilijk te kwantificeren grootheid — en wel van invloed van Plan en Planbureau niet op het door de S.-E.R. gevoerde beleid, maar op het uiteindelijke overheidsbeleid ten aanzien waarvan de S.-E.R. slechts een adviserende taak vervult. De behandeling van de probleemstelling in dit artikel vereist dus een onderzoek naar functie en betekenis van de S.-E.R.-adviezen in het economische bestel en naar de invloed daarvan op het overheidsbeleid.

De adviserende functie van de S.-E.R.

Wat dit punt betreft zouden wij kunnen volstaan met een verwijzing naar de even belangrijke als interessante beschouwingen van Dr. Drees Jr. in „E.-S.B.” van 11 maart jl. Het is waarlijk niet ter wille van het voorkomen van een voortijdige beëindiging van dit artikel, dat met deze verwijzing niet wordt volstaan. Bij alle waardering voor dit belangwekkende artikel en de daarin vervatte suggesties ter verbetering van onvolkomenheden in de huidige situatie, mag een enkele kritische kanttekening hierbij niet ontbreken.

Ter nadere adstructie van het onbevredigende karakter van de huidige situatie, wijst Dr. Drees Jr. in de eerste plaats op de vrij willekeurige wijze, waarop door de Regering uitvoering wordt gegeven aan de verplichting tot vragen van advies omtrent alle belangrijke maatregelen op sociaal of economisch gebied, zoals neergelegd in art. 41 van de Wet op de Bedrijfsorganisatie. Bezielt men de lijst van onderwerpen, waarover wel, respectievelijk geen advies is gevraagd, dan is hierin inderdaad weinig lijn te onderkennen; van een gevestigde traditie op dit stuk is geen sprake. De S.-E.R. heeft hiertoe evenmin een bijdrage geleverd door gebruik te maken van de hem verleende bevoegdheid om eigener beweging van advies te dienen; integendeel, de Raad heeft in het verleden ter zake van het ongevraagd uitbrengen van advies een bijzondere mate van terughoudendheid betracht.

Hierin schijnt evenwel in de laatste tijd een zekere

kentering te zijn gekomen, hetgeen mede aanleiding is voor een tweede volgens Dr. Drees Jr. door vele staatsburgers gevoeld bezwaar. De Raad zou zich in het jongste verleden aan enige machtsusurpatie en zekere grensoverschrijdingen hebben schuldig gemaakt, waarbij o.a. wordt gewezen op een verondersteld dreigement in het advies inzake de bestedingen en op de belangrijke uitbreiding van de bij schrijven d.d. 16 september 1958 aan de S.-E.R. voorgelegde probleemstelling inzake de afschaffing van de consumentensubsidie op melk en de doorvoering van een nieuwe huurverhoging met de hieraan verbonden vertraging in het uitbrengen van advies.

Ook zonder bedoeld dreigement als een verschrijving te kenschetsen, mag worden aangenomen, dat de Raad met deze passage slechts heeft willen onderstrepen, dat het voorgestelde complex van maatregelen in de primaire en secundaire inkomenssfeer als een evenwichtige lastenverdeling werd beschouwd, zodat naar het oordeel van de Raad een wijziging van een onderdeel van dit programma een opnieuw in beschouwing nemen van de andere voorstellen noodzakelijk zou maken.

Wanneer men vervolgens bedenkt, dat circa 85 pCt. van het nationaal inkomen in de particuliere sector van het bedrijfsleven wordt gevormd, behoeft het geen vreemding te wekken, dat het in de S.-E.R. georganiseerde bedrijfsleven op gezette tijden — in het onderwerpelijke geval door uitbreiding van de vraagstelling — zich een beeld wenst te vormen van de vooruitzichten der Nederlandse economie in het algemeen en van de eventuele toeneming van het nationaal inkomen in het bijzonder om vervolgens een oordeel over de bestemming van deze toeneming kenbaar te maken. Bovendien eist de noodzakelijke coördinatie tussen de oplossing van de verschillende deelproblemen, dat deze worden gezien in samenhang met het totaalbeeld van de economische situatie. Dat allerlei specifieke maatregelen op het terrein van lonen en andere arbeidsvoorwaarden, subsidies, sociale verzekeringen, etc. in steeds sterkere mate in een algemeen kader worden geplaatst, opdat aan de noodzaak van coördinatie op economisch en sociaal gebied kan worden voldaan — het door de S.-E.R. uitgebrachte rapport inzake arbeidstijdverkorting met de daarin opgenomen prioriteitenlijst vormt hier een typerend voorbeeld — moet naar ons gevoelen juist als een uitermate belangrijk winstpunt voor een verantwoord en evenwichtig beleid worden beschouwd.

Hiertegenover zou kunnen worden gesteld, dat een snelle adviesgeving en een slagvaardig regeringsbeleid worden geschaad, indien bij de behandeling van bijzondere aan de Raad voorgelegde deelproblemen eerst de algemene economische situatie en het gehele economische en sociale beleid aan een diepgaande studie worden onderworpen, hoezeer het dan ook toejuiching moge verdienen; dat deze deelproblemen aldus in een bepaald kader worden geplaatst, waardoor met de bestaande samenhang tussen de economische grootheden en de noodzakelijke coördinatie tussen de sociaal-economische doelstellingen kan worden rekening gehouden. Om aan deze tegenwerping tegemoet te komen, zou een zodanige studie niet moeten worden gekoppeld aan bepaalde incidentele vraagstukken, maar op gezette tijden dienen te geschieden conform het door de Raad in zijn advies inzake het vraagstuk van de toekomstige loonpolitiek ⁴⁾ bepleite periodieke onderzoek

⁴⁾ Publikaties van de S.-E.R., 1955 no. 4, blz. 17.

van de economische toestand, tegen de achtergrond waarvan het loonbeleid door middel van het vaststellen van richtlijnen zou moeten worden gevoerd.

Ook al kunnen de opgesomde bedenkingen van Dr. Drees Jr. dus niet in elk opzicht worden onderschreven, erkend moet worden, dat de huidige situatie voor verbetering vatbaar is. De vraag rijst, langs welke weg aan de gesignaleerde bezwaren tegemoet kan worden gekomen.

Staten-Generaal en Sociaal-Economische Raad.

Ter bevordering van een goede taakverdeling en van een bevredigende coördinatie van de werkzaamheden van Staten-Generaal en Sociaal-Economische Raad zou men zich kunnen voorstellen, dat de Raad zich in de maanden augustus en september aan de hand van het door het Centraal Planbureau opgestelde Centraal Economisch Plan beraadt over de grondslagen van het in het komende jaar te voeren beleid (hetgeen in zekere zin aansluit bij de opmerking in de Memorie van Antwoord op de Wet op de Bedrijfsorganisatie, dat „de Regering steeds aan de Sociaal-Economische Raad advies zal kunnen vragen met betrekking tot het door haar vast te stellen en door het Centraal Planbureau voorbereide Centrale Economische Plan”). De resultaten van dit beraad, neergelegd in een Sociaal-Economisch Rapport, zouden het kader moeten verschaffen, waarop de in de komende periode uit te brengen adviezen ter zake van de concrete aan de Raad voorgelegde problemen of voorgenomen beleidsmaatregelen dienen, te worden afgestemd.

De begroting der volkshuishouding, zoals neergelegd in het Centraal Economisch Plan, en het Sociaal-Economische Rapport met de visie van het bedrijfsleven op de algemene economische situatie en de op grond hiervan naar voren gebrachte verlangens, worden vervolgens tezamen met de Rijksbegroting aan de volksvertegenwoordiging aangeboden. Ten slotte wordt door de Regering in gemeen overleg met het Parlement het in de komende periode te voeren beleid vastgesteld.

Aldus zouden in de eerste plaats Sociaal-Economische Raad en Centraal Planbureau op zinvolle wijze bij de beleidsvorming zijn ingeschakeld, en zou — met volledige erkenning van de aan de S.-E.R. toekomende positie — een uitholling van de invloed der volksvertegenwoordiging op het sociaal-economische terrein worden tegengegaan.

In de tweede plaats zouden de ramingen van het budget der volkshuishouding, zoals neergelegd in het Centraal Economisch Plan, een meer gefundeerd oordeel over het voorgestelde sociale, economische en financiële beleid in het algemeen, en de Rijksbegroting in het bijzonder, mogelijk maken en de parlementaire behandeling hiervan belangrijk aan waarde doen winnen. Dit geldt eveneens met betrekking tot het Sociaal-Economische Rapport, waarin opgenomen het oordeel van het bedrijfsleven ter zake van de inwilliging van de in deze kring levende prioriteiten; omdat aldus een bewust afwegen van de uit de Rijksbegroting blikende desiderata van de Overheid en die van het bedrijfsleven — welker realisering uit één en dezelfde toeneming van het nationaal inkomen moet geschieden — zou worden bevorderd.

Terwijl in het verleden de termijn van behandeling van adviesaanvragen in de S.-E.R. de slagvaardigheid van het regeringsbeleid misschien in bepaalde — overigens niet talrijke — gevallen heeft geremd, zou in de derde plaats van de bovenomschreven procedure een gunstige

invloed op deze termijn uitgaan, waardoor aldus ook door de Raad een bijdrage zou worden geleverd tot het voorkomen van ongewenste vertragingen in de te treffen maatregelen, die hierdoor uiteindelijk, zoals in het verleden is voorgekomen, een pro-cyclische in plaats van anti-cyclische werking uitoefenen.

Eventuele bezwaren van technische aard, welke zijn verbonden aan het uitbrengen van een Plan reeds in het midden van het voorafgaande jaar — waardoor het Plan meer aan zijn doel beantwoordt dan wanneer dit eerst verschijnt na het verstrijken van twee of drie maanden van het betreffende planjaar — zijn waarschijnlijk niet onoverkomelijk. Men mag immers verwachten, dat momenteel reeds een concept-plan met schattingen over de groei van het nationaal inkomen, etc. in de zomermaanden wordt opgesteld. Zou dit niet het geval zijn dan zou de Minister van Financiën bij het opstellen van de begroting immers niet tot verantwoorde schattingen van de belastingopbrengsten etc. kunnen komen.

Het Sociaal-Economische Rapport.

Bovenstaande gedachtengang is gebaseerd op een zekere mate van coördinatie en samenspel in de maatschappelijke en politieke behandeling van goeddeels dezelfde onderwerpen. Dr. Drees Jr. gaat daarentegen uit van een bepaalde arbeidsverdeling tussen Staten-Generaal en S.-E.R. door een afbakening van werkterrein, waarbij de S.-E.R. zich in zijn adviezen dient te beperken tot „zaken, die vooral het bedrijfsleven raken”. De vraag rijst evenwel, of dit trekken van meer of minder scherpe grenzen tussen de te behandelen onderwerpen tot bevredigende resultaten leidt. Dr. Drees Jr. stelt bijv.: „Of Regering en Volksvertegenwoordiging de huren willen subsidiëren of niet, is hun zaak. De S.-E.R. heeft niet tot taak deze uitgaaf af te wegen tegen andere uitgaven of belastingen”. Men kan helaas moeilijk volhouden, dat een afschaffing van de investeringsaftrek of een verhoging van de vennootschapsbelasting met 10 pCt. in verband met bepaalde extra overheidsuitgaven, het bedrijfsleven slechts terloops zouden raken; dat wijziging van het huurniveau de werknemers (gezien de betekenis hiervan voor de kosten van levensonderhoud), de bouwnijverheid (vanwege de invloed op de bouwactiviteit) of de andere takken van nijverheid (gelet op de hypotheek, welke in dit verband nog op het bedrijfsleven rust) slechts zijdelings zou beroeren. De privaatrechtelijke maatschappelijke organisaties hebben in het verleden dan ook vrij regelmatig hun opvattingen over deze en aanverwante zaken in woord en geschrift — onder andere in adressen aan de Staten-Generaal — kenbaar gemaakt. Het is niet te verwachten, dat bij een samenwerking van deze organisaties in publiekrechtelijk verband de belangstelling voor deze vraagstukken plotseling zou zijn verflauwd.

Doordat de verschillende economische grootheden nu eenmaal ten nauwste samenhangen, is het naar onze mening zelfs gewenst, dat de Raad zich in beginsel op het gehele terrein van het sociaal-economische beleid beweegt. Zo zal de Raad bij een beoordeling van het door het Planbureau opgestelde budget der volkshuishouding zowel aan de inkomens- als aan de bestedingsaspecten van deze begroting aandacht moeten schenken. Hierbij zal de verwachte inkomensontwikkeling worden getoetst aan de doelstelling van een aanvaardbare inkomensverdeling met vragen zoals: zijn bepaalde inkomenscategorieën bij

het algemene inkomensverloop ten achter gebleven; is het mogelijk bij de geraamde groei van het nationaal inkomen tot de inwilliging van bepaalde specifieke sociale desiderata over te gaan. Aldus zal de Raad tot het opstellen van een prioriteitschema komen, waardoor een coördinatie van de in het bedrijfsleven bestaande verlangens wordt verkregen. Daarnaast zullen de bestedingsaspecten de aandacht van de Raad vragen in verband met de invloed van de omvang der bestedingen op betalingsbalans en werkgelegenheid. Zoals de Raad zich trouwens reeds in het verleden zowel met onderbesteding in zijn interimadvies inzake het vraagstuk der werkgelegenheid (1953) als met overbesteding in zijn advies inzake de bestedingen (1956) heeft beziggehouden.

Niettemin mag worden verwacht — en in zoverre kunnen wij ons bij Dr. Drees Jr. aansluiten — dat de Raad bijzondere belangstelling zal koesteren voor die grootheden, welke het bedrijfsleven rechtstreeks regarderen, zoals consumptieprijspeil, woon- en kostenniveau, concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland, ontwikkeling van de export, enz. De Raad heeft zich in het verleden de nodige zelfbeperking opgelegd door zich, indien mogelijk, te bepalen tot een beoordeling van de primaire inkomensverdeling, daarbij uitdrukkelijk stipulerend, dat de lasten, welke de Overheid door middel van belastingheffing of subsidievermindering op de bevolking legt, in het algemeen niet door maatregelen in de primaire inkomenssfeer mogen worden gecorrigeerd ⁵⁾ (nog afgezien van het feit, dat deze handelwijze waarschijnlijk weinig effect zou sorteren, daar — althans op korte termijn — de primaire reële inkomensverdeling, tenzij men door opschroeven van het nominale inkomens- en kostenniveau ongewenste repercussies, zoals prijsstijgingen, tekorten op de betalingsbalans en toeneming van de werkloosheid zou willen aanvaarden, zich niet voor enigszins belangrijke verschuivingen leent). Wanneer de Raad zich desalniettemin op het terrein van de secundaire inkomensverdeling heeft bewogen, geschiedde zulks op grond van een door de Regering gevraagd advies.

Het is uiteraard bijzonder moeilijk op dit gebied een scherpe grens te trekken. Wanneer de productiecapaciteit door een toeneming van de hoeveelheid produktiefactoren of door toepassing van arbeids- en kapitaalbesparende uitvindingen stijgt, behoort het ongetwijfeld mede tot de competentie van de Raad zich een oordeel te vormen over de vraag, of deze vergrote capaciteit geheel of gedeeltelijk moet worden aangewend voor een verbetering van het welvaartsniveau van weduwen en wezen dan wel voor verhoging van het levenspeil van de werknemers in de lagere gemeenteklassen door vermindering van het gemeenteklasse-verschil, ook al valt een weduwen- en wezenvoorziening in de sfeer der secundaire inkomensverdeling. Wenst de Overheid daarentegen op deze extra-productiviteit beslag te leggen voor het bouwen van enige IJ-tunnels of ten behoeve van ontwikkeling van achtergebleven gebieden in binnen- en buitenland — te financieren uit verhoogde belastingopbrengsten ter grootte van het toegenomen nationaal inkomen — dan staat dit zoals Dr. Drees Jr. terecht opmerkt, niet ter beoordeling van de S.-E.R. Derhalve is het door de S.-E.R. geadvi-

⁵⁾ Advies inzake de in de naaste toekomst te voeren loon- en prijspolitiek, Publikaties van de S.-E.R. 1951, no. 1, blz. 26-28. Advies inzake de bestedingen, Publikaties van de S.-E.R., 1956, no. 8, blz. 17.

seerde prioriteitschema — slechts een partieel programma; een volledige prioriteitenlijst kan slechts door Regering en volksvertegenwoordiging worden opgesteld en — geheel of ten dele al naar gelang van de beschikbare middelen — worden gerealiseerd.

Institutionele wijzigingen.

Als uitvloeisel van bovenstaande gedachtengang zou kunnen worden overwogen door een wijziging van de wettelijke regeling van het Planbureau — een rijksdienst, welke ressorteert onder het Ministerie van Economische Zaken — de positie hiervan meer in overeenstemming te brengen met de mate van zelfstandigheid en onafhankelijkheid, welke het Planbureau dank zij het door de bewindslieden van dit Departement ter zake gevoerd beleid, reeds in feite mocht verwerven. Uiteraard mag hierbij het karakter van ambtelijk wetenschappelijk adviesorgaan van de Regering niet verloren gaan, hetgeen onder andere in de benoeming van regeringswege van Directorium en Curatorium (zie hieronder) tot uitdrukking zou kunnen worden gebracht. Deze wetswijziging klemmt te meer, daar de Wet van 21 april 1947, houdende de voorbereiding van de vaststelling van een Centraal Economisch Plan door de ontwikkeling in de afgelopen jaren is verouderd. In de considerans van deze wet werd trouwens reeds gewezen op de wenselijkheid van een nadere regeling na de totstandkoming van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie.

Tevens zou hierbij aandacht kunnen worden geschonken aan de positie van de Centrale Plancommissie. Deze commissie heeft een tweeledige taak. Enerzijds wordt het bedrijfsleven in de gelegenheid gesteld zijn visie op het voorgelegde concept-plan te ontwikkelen, anderzijds is ambtelijke vertegenwoordiging gericht op het bevorderen van de coördinatie tussen de afzonderlijke plannen van de departementen (en lagere publiekrechtelijke lichamen, zoals de gemeenten). De praktijk heeft geleerd, dat deze combinatie van doelstellingen een bevredigende functionering van de commissie belemmert. Van een werkelijke inschakeling van het bedrijfsleven kon eigenlijk niet worden gesproken; de coördinatie van departementale werkzaamheden en plannen voltrok zich elders.

In overeenstemming met bovenstaande uiteenzetting zou de eerste taak kunnen worden overgenomen door de Sociaal-Economische Raad, die in het Sociaal-Economische Rapport zijn visie op Plan en beleid ontwikkelt. De tweede taak zou kunnen worden toevertrouwd aan de interdepartementale Centrale Economische Commissie, welke met name aandacht schenkt aan de coördinatie van het regeringsbeleid op sociaal, economisch en financieel gebied en advies uitbrengt over de afzonderlijke plannen van de departementen en lagere publiekrechtelijke lichamen.

Daar de Centrale Plancommissie aldus overbodig zou worden en het gevaar dreigt, dat de natie een commissie armer zou worden, ware hier op korte termijn maatregelen te treffen in de vorm van de instelling van een aan het Planbureau verbonden Curatorium, waarin naast Prof. Tinbergen en Dr. Holtrop nog enige beroepsbeoefenaren der theoretische economie zitting zouden hebben om aldus wetenschappelijke kwaliteit en objectiviteit te onderstrepen.

⁶⁾s-Gravenhage.

Schrijver wijst in dit artikel op enkele bezwaren die er van de zijde van de vakbeweging bestaan tegen de macro-economische prognoses van het Centraal Planbureau, t.w. de grote onzekerheden die er aan kleven en de neiging van het C.P.B. om, met name in perioden van opgaande conjunctuur, met zijn prognoses aan de lage kant te blijven. Met de macro-economische benadering van het vraagstuk van de verdeling van het nationaal inkomen zijn wij naar schrijvers mening niet op de goede weg, zelfs niet wanneer de huidige procedure los wordt gezien van de uitkomsten ervan wat de vakbeweging betreft. Schrijver stelt voor het C.P.B. in zijn huidige stijl om te vormen tot een werkelijk fungerend interdepartementaal coördinatiebureau, de vaste S.-E.R.-commissie Ontwikkeling Nationale Economie in de plaats te doen treden van de huidige Centrale Plancommissie en het centrale probleem, het verdelingsvraagstuk, uit de macro-economische sfeer van de centralisatie te tillen en te plaatsen in een gedecentraliseerd kader.

Vakbeweging en macro-economische prognose

De oorspronkelijke vraagstelling van de redactie luidde ongeveer: welke is de betekenis van het Centraal Economisch Plan voor de vakbeweging. Om praktische redenen heb ik gemeend, enerzijds wat ruimer te moeten interpreteren, en het Plan te vervangen door macro-economische prognose. De door het C.P.B. verstrekte prognoses (met name ten behoeve van het overleg in de S.-E.R.) zijn voor het dagelijks werk van de vakbeweging meer van betekenis dan het jaarlijks plan. Anderzijds heb ik echter gemeend mij bij mijn beschouwingen te moeten beperken, en wel, althans in hoofdzaak, tot het verdelingsvraagstuk. Dit lijkt mij ook wel zinvol, omdat ten slotte het streven naar een redelijke verdeling van het nationaal inkomen voor de vakbeweging toch altijd nog als een primaire taak kan worden gezien.

Als in dit artikel sprake is van de vakbeweging, wordt hiermee bedoeld dat organisatorisch verband, dat het overkoepelend orgaan vormt van een federatie van aangesloten bonden, nader aangeduid met vakcentrale. Het zal overigens iedereen, die niet geheel vreemd is in het Jeruzalem van de Nederlandse organisatiewereld, duidelijk zijn dat ik onmogelijk kan pretenderen als spreekbuis van de vakbeweging op te treden; dit zal met name niet het geval zijn wat de suggesties aan het eind van deze korte beschouwing betreft.

Het is wellicht nuttig voor een goed begrip te wijzen op de verandering, die er sinds 1940 is opgetreden in aard en omvang van het werkkerrein der vakcentrale. Dit werkkerrein heeft zich, nationaal en internationaal, aanzienlijk uitgebreid. Voor een deel valt dit te verklaren uit de sterk toegenomen taak van de Overheid, anderdeels uit de wijziging in het institutionele kader. Aanvankelijk alleen de Stichting van den Arbeid, later ook en zelfs in steeds toenemende mate, de Sociaal-Economische Raad, waren en zijn ontmoetingspunten voor het overleg tussen *centrale organisaties* van werkegevers en werknemers.

Die toenemende invloedssfeer van de vakcentrale ten opzichte van de bij haar aangesloten bonden, is wel zeer duidelijk aan de dag getreden op het terrein van

de loonpolitiek. De aanvankelijk na 1945 noodzakelijke overheidsbemoeiing leidde automatisch tot centralisatie op het stuk van de verdeling van het nationaal inkomen en deze geleide loonpolitiek voerde tot algemene, nationale loonronden, ook toen er omstreeks 1954 weer sprake was van verdeling van welvaart. Tot vandaag aan de dag spelen dan ook bij de macro-economische aanpak van het verdelingsvraagstuk de centrale organisaties de eerste viool.

Deze gecentraliseerde aanpak kon niet langer volstaan met een in hoofdzaak op mondeling contact gebaseerd overleg tussen de onderhandelingspartners. Vooral sinds het functioneren van de S.-E.R. als toporgaan van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie worden aan de orde zijnde beleidsmaatregelen geplaatst tegen de achtergrond van algemeen erkende sociaal-economische doeleinden, zoals het handhaven van één hoog werkgelegenheidsniveau, van evenwicht op de betalingsbalans en van een stabiel prijsniveau. En dit vereiste inschakeling van de kwantitatieve economie en daarmee van op kerngegevens, mutaties en prognoses gebaseerde rapporten. Met andere woorden: gegeven de economische interdependentie, acht men een verantwoorde oordeelsvorming en beleidsbeslissing over bijv. een loonmaatregel pas mogelijk, indien voldoende gegevens over de ontwikkeling van de volkshuishouding in het nabije verleden en gekwantificeerde voorspellingen met betrekking tot de verwachte ontwikkeling ter beschikking staan, terwijl daarenboven de mutaties en repercussies, welke van de voorgestelde maatregelen worden verwacht, tegen elkaar worden afgewogen. Al met al is dit een zeer ingewikkelde procedure geworden, welke in elk geval dit nadeel heeft, dat slechts moeizaam overeenstemming kan worden bereikt, vooral als er sprake is van een stukje welvaartsverdeling.

Het spreekt vanzelf, dat bij een dergelijke voorbereiding van de beslissing gebruik dient te worden gemaakt van een wetenschappelijk apparaat, dat de cijfermatige onderbouw kan verschaffen. Het is eveneens zonder meer duidelijk, dat daarvoor het C.P.B. is aangewezen. Juist voor dit stuk werk is dit bureau ook voor de vak-

beweging een vertrouwde eend in de economisch-politieke bijt geworden. Via het Centraal Economisch Plan alleen zou dat naar mijn mening nooit in die mate het geval zijn geweest, omdat dit „plan” zelf, althans voor zover mijn kennis reikt, in elk geval door geen vakbondsbestuur ten grondslag wordt gelegd aan zijn beleid. Het zou overigens verkeerd zijn, hieruit te concluderen, dat er aan de kant van de vakbeweging gebrek aan vertrouwen in de kunde en de kennis van de medewerkers van 't Centraal Planbureau zou bestaan. Maar onder erkenning van die bekwaamheid bestaan er, afgezien van de mentale verschillen, toch wel enkele vrij grote bezwaren. Ik wil er twee in het kort noemen.

In de eerste plaats is het ook bij de vakbeweging bekend, dat er grote onzekerheden kleven, zelfs aan de voorspellingen van het C.P.B. Ik behoef slechts te wijzen op de investeringsprognoses, waarbij met name de voorraadvorming een zeer ongewis element vormt. In het algemeen is de vakbeweging dan ook hoogstens bereid, een illustratief karakter toe te kennen aan de totaliteit der prognoses en af te gaan op de voorspelde richting van verandering. Maar het zou te ver voeren, haar beleid-op-korte-termijn te baseren op een dergelijk groot aantal onzekerheden, daar dit maar al te vaak zou betekenen, dat er, gelet op de nu eenmaal te betrachten voorzichtigheid, bijv. op loongebied voorlopig niets zou kunnen gebeuren. En dit is, ook voor de Nederlandse vakbeweging, nog altijd een tegennatuurlijk uitgangspunt.

In de tweede plaats heeft bij de vakbeweging de indruk postgevat, dat het C.P.B. de neiging heeft, met name in perioden van opgaande conjunctuur, met zijn prognoses aan de lage kant te blijven. Op zichzelf biedt een dergelijk, meer gevoelsmatig, argument ook de aard der zaak weinig houvast, al is het mentaal verklaarbaar. Maar geheel zonder grond blijkt deze indruk toch ook weer niet te zijn.

Ik herinner slechts aan het artikel van C. van de Panne in „De Economist” van februari 1959¹⁾, en met name aan zijn eerste conclusie: „De meest opvallende tekortkoming van de ramingen volgens de Centrale Economische Plannen voor de jaren 1946-1956 is de neiging tot onderschatting van veranderingen. In 70% van de gevallen wees de voorspelde verandering weliswaar de goede richting aan, maar was de omvang van de voorspelde verandering te gering”.

Ook in het jongste plan lijkt de kiem hiertoe aanwezig, althans op een onderdeel. Daarin wordt o.a. de stijging van het exportvolume geraamd op 6 pCt. voor 1959, waarbij de prijsinvloed op 2 pCt. is gesteld. De toename in 1958 bedroeg rond 9 pCt. Een dergelijke terugval is natuurlijk zeer wel mogelijk, maar uitgaande van een gelijkmatige stijging in 1958 (waardoor het gemiddelde van 1959 zonder meer reeds 4½ pCt. boven dat van 1958 zou komen te liggen) en gelet op de economische ontwikkeling, toch minder waarschijnlijk. Zo'n voorzichtige raming heeft in het model weer consequenties voor uitvoerwaarde, invoer(waarde) en dus voor het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans, maar tevens voor produktie, produktiviteit en werkgelegenheid. In het licht van het verdelingsvraagstuk betekent 1 of 2 pCt. dan ook vrij veel en het kan niet worden ontkend, dat de vakbeweging daar nog steeds gevoelig voor is.

¹⁾ „De voorspellingskwaliteit van de centrale economische plannen 1949-1956”.

Belangrijker evenwel dan al of niet gerechtvaardigde scepsis ten aanzien van bepaalde prognose-onderdelen lijkt mij de macro-economische aanpak van, in dit geval, het verdelingsvraagstuk als zodanig. Ten besluite wilde ik mij hierover nog enkele algemene opmerkingen veroorloven, meer met betrekking tot de macro-economische procedure zelf dan tot de uitkomsten van deze procedure.

Ik kan mij nl. moeilijk aan de indruk onttrekken, dat de gekwantificeerde macro-economische benadering van het verdelingsvraagstuk tot een groeiend gevoel van onbehagen in de werknemersvakbeweging leidt. Het overleg tussen de centrale organisaties (met het zwaartepunt thans bij de S.-E.R.) is een tijdrovende aangelegenheid geworden, niet in het minst vanwege de enorme papier- en cijferlawine, welke over de gesprekspartners wordt uitgestort. Vooral het cijfermateriaal leidt, ik zou haast zeggen per definitie, tot verschillen in interpretatie, tot argumentatie en contra-argumentatie, zonder een redelijke kans op uiteindelijke unanimitieit. Daardoor wordt een slagvaardig economisch beleid in de weg gestaan en in het kader van een te voeren evenwichtspolitiek lijkt mij dit, ook in een periode van opgaande conjunctuur, een groot bezwaar. Ik meen dan ook te moeten stellen, dat wij met de huidige procedure niet op de goede weg zijn, zelfs niet wanneer deze procedure los wordt gezien van de uitkomsten ervan wat betreft de vakbeweging.

Deze algemene conclusie leidt mij tot de volgende afzonderlijke opmerkingen:

a. Allereerst wat het Centraal Planbureau betreft. Dr. W. Drees Jr. heeft een eers duidelijke uiteengezet, dat er geen sprake is van een echt *planbureau*²⁾. In de consideransen van de „Wet van 21 april 1947, houdende de voorbereiding van de vaststelling van een Centraal Economisch Plan” staat o.a.: „... dat het in afwachting van een nadere regeling na de totstandkoming van de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie wenschelijk is, dat reeds thans ten behoeve van de coördinatie van het regeringsbeleid op economisch, sociaal en financieel gebied op geregelde tijden een Centraal Economisch Plan wordt vastgesteld...”

Inderdaad ging het dus allereerst om die coördinatie. Er zou dan ook aanleiding kunnen bestaan, het C.P.B. in zijn huidige stijl om te vormen tot een werkelijk fungerend interdepartementaal coördinatiebureau. Ook dit bureau zou overigens (als secundaire taak) belast kunnen blijven met het verstrekken van gekwantificeerde analyses en prognoses ten behoeve van staatscommissies en raden, met name de S.-E.R.

b. De S.-E.R. behoudt de taak, algemene beleidslijnen (korte en lange termijn) uit te stippelen en de Regering op gezette tijden van advies te dienen, in het kader van een te voeren evenwichtspolitiek. Voorop dient dan inderdaad te staan, dat het hierbij gaat om algemene beleidslijnen, en niet om gemillimeter en gepietepeter om het derde cijfer achter de macro-economische komma. Mogelijk zou in de plaats van de huidige Centrale Plancommissie de vaste S.-E.R.-commissie Ontwikkeling Nationale Economie kunnen treden; anders dan haar naam suggereert, bedoelt deze de economische ontwikkeling permanent en op de voet te volgen. Voor de ook

²⁾ Zie zijn artikel: „Centraal Planbureau, Sociaal-Economische Raad en democratie” in „E.-S.B.” van 11 maart 1959.

dan onmisbare kerngegevens zou het C.P.B.-nieuwe-stijl blijvend kunnen zorgdragen³⁾.

c. Ten slotte zou het aanbeveling verdienen, het centrale probleem, nl. de verdeling van het nationaal inkomen in ruimere zin, uit de macro-economische sfeer van de centralisatie te tillen, en te plaatsen in een gedecentraliseerd kader. Daarbij behoudt de S.-E.R., naast zijn reeds gememoreerde opdracht, tot taak te adviseren omtrent eventuele algemene maatregelen (huurverhoging, sociale maatregelen) en compensatie daarvan. Op basis van het S.-E.R.-advies inzake de arbeidstijdverkorting zou men, naar het wil voorkomen, voldoende spelregels kunnen opstellen om ook op breder terrein dan de arbeidstijdverkorting tot een dergelijke gedecentraliseerde aanpak te komen.

Naar mijn mening zou op deze wijze tegemoet kunnen worden getreden aan de hier overigens zeer summier weergegeven bezwaren van de huidige macro-economische procedure rond de verdeling van het nationaal inkomen.

Utrecht.

J. BOERSMA.

³⁾ Uit het reeds genoemde artikel van Dr. Drees Jr. is mij niet duidelijk geworden, hoe hij zich de door hem gesuggereerde taakverdeling tussen S.-E.R., C.P.B., Regering en Staten-Generaal praktisch voorstelt, gesteld al dat daarvoor op die wijze formeel gezien reden bestaat. Gezien de samenhang, welke er tussen de delen van het nationaal inkomen bestaat, zie ik niet in hoe men bijv. in de S.-E.R. een evenwichtig advies kan opstellen over eventueel te treffen loonmaatregelen, zonder daarbij bepaalde veranderingen in het subsidiebeleid in de beschouwing te betrekken. Dit uitgaande van de huidige procedure.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

In de verslagperiode, die ditmaal twee weken omvat, vallen de paasdagen en de maand-ultimo. Op de geldmarkt leiden dergelijke dagen tot een verkrapping, daar zij gepaard gaan met een stijging van de bankbiljetten-circulatie. Publiek en bedrijfsleven zetten een deel van hun girale tegoeden om in bankbiljetten, bijv. in verband met loonbetalingen, huishoudelijke aankopen en vakantie-uitstapjes. De banken kunnen in de gestegen behoefte aan bankbiljetten slechts voorzien door deze bij De Nederlandsche Bank op te nemen, hetgeen ten koste gaat van hun tegoed bij de circulatiebank. Vergelijkt men op de weekstaten van de Bank per 23 en 31 maart de saldi van de banken enerzijds (deze daalden met f. 193 mln.), de bankbiljetten-circulatie anderzijds (stijging met f. 165 mln.) dan blijkt deze ontwikkeling duidelijk.

In dezelfde week is er overigens voor f. 30 mln. aan schatkistbiljetten bij de Agent over de toonbank afgenomen — dit is al dan niet toevallig juist het bedrag waarmee de door de Bank verleende voorschotten zijn gestegen. Deze belangstelling voor langlopend schatkistpapier, waarop bijv. de Amerikaanse Schatkist jaloers zou zijn, mag men als een bevestiging beschouwen van de opvatting, dat aan de krapte die zich in de verslagperiode heeft voorgedaan geen wezenlijke betekenis mag worden toegekend.

In de omvang van de goud- en deviezenvoorraad is nauwelijks verandering gekomen. Van een verruiming

JAARBEURS UTRECHT

Inlichtingen: Secretariaat, Vredenburg, Utrecht, Telefoon 16421.

VOORJAARSBEURS Technische goederen

UTRECHT

TERREIN GROESELAAN

15-24 APRIL

WOENSDAG t/m VRIJDAG

Geopend van 9-17 uur. Zondag gesloten. Toegangsprijs f 2.50. Catalogus f 2.50, verkrijgbaar op het terrein.

Deelnemende groepen

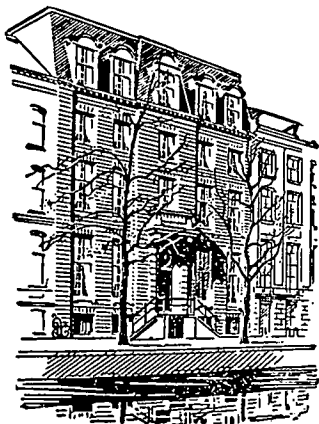
INDUSTRIE

Algemene machinebouw, w.o. machines, apparaten en onderdelen voor kernenergie, complete industriële installaties. Verbrandingsmotoren, stoommachines, -ketels en appendages. Elektrische installaties, w.o. elektromotoren, transformatoren, gelijkrichters, draad en kabel, schakelmateriaal, telefonie, telegrafie, enz. Pompen, compressoren, blaas- en afzuiginstallaties. Apparaten en ventilatoren voor luchtbehandeling. Oven- en drooginrichtingen. Drijfwerken, tandwielen en mechanische overbrengingen. Grondstoffen en halfabrikaten. Machines, gereedschappen en apparaten voor de metaalindustrie. Machines, gereedschappen en apparaten voor de houtindustrie. Handelsinformatie en voorlichtingsdiensten.

SCHEEPSBOUW

Cascobouw: IJzer, staal, non-ferro-metalen, kunststoffen. Voortstuwing: Scheepsmotoren, turbines, schroeven enz. Besturing en navigatieapparatuur: Stuurmachines, nautische instrumenten, radar, radio enz. Beveiliging: Brandbeveiligingsmateriaal, reddingsmateriaal, enz. Laadgerel: Dekwerkhuizen, lieren, kaapstanders, e.d., Laadbomen. Technische voorzieningen: Hulpaggregaten, w.o. pompen, compressoren, machines en apparaten voor luchtbehandeling, verwarming, koeling en stookinrichtingen. Elektrische uitrusting, Pijpleidingen, appendages, afsluiters, slangen, Grootkeukeninstallaties en -machines. Onderhoud: Verven, lakken, vernissen, e.a. conserverings- en corrosiewerende middelen. Handelsinformatie en voorlichtingsdiensten. Diversen.

Voor de financiering van Uw handelstransacties,
het openen van accreditieven,
het incasseren van documentaire wissels

en

AL UW ANDERE BANKZAKEN IN BINNEN- EN BUITENLAND:

HANDEL-MAATSCHAPPIJ

H. Albert de Bary & Co. N.V.

HERENGRACHT 448-454, AMSTERDAM

van de geldmarkt uit dezen hoofde is dus geen sprake geweest.

De kapitaalmarkt.

In Wall Street is de aanval op het 600-niveau van het Dow Jones gemiddelde voor industrials met succes afgeslagen, zodat er per saldo in de verslagperiode slechts een bescheiden daling heeft plaats gevonden. De conjunctuur houdt zich goed, waarbij de stijgende kleinhandelsomzetten en de aanvulling van voorraden een belangrijke rol spelen. De staalindustrie produceert thans weer met een bezettingsgraad van ruim 90 pCt. Dat de koersontwikkeling hier en daar met zorg wordt gadegeslagen, blijkt niet alleen uit de aangekondigde verscherping van de voorschriften met betrekking tot het aanhouden van effecten op prolongatie, maar ook uit een brief van het bestuur der New York Stock Exchange aan de leden, waarin deze geattendeerd worden op de gevaren van het speculeren in laaggeprijsde aandelen.

Wederom kan worden geconstateerd dat de Amsterdamse beurs zich niet parallel heeft ontwikkeld

UNILEVER N.V.

zoekt voor haar AFDELING ACCOUNTANTSCONTROLE
een

DOCTORANDUS IN DE ECONOMIE

die zich voorbereidt op de accountancy-examens

of een

ASSISTENT ACCOUNTANT

die zich bij het N.I.v.A. eveneens voorbereidt
op de accountancy-examens.

Voorts bestaat de mogelijkheid om bij gebleken geschiktheid in de toekomst eveneens in aanmerking te komen voor andere uitvoerende of adviserende accountantsfuncties in het concern.

Leeftijd ten hoogste 30 jaar.

*Schriftelijke sollicitaties te richten aan:
Unilever N.V., Afdeling Selectie, Postbus 760, Rotterdam,
onder nummer 136.*

aan de Amerikaanse. De stijging is in ons land doorgegaan en, zoals uit het koerslijstje blijkt, zelfs op spectaculaire wijze. Blijkbaar blijft de Amerikaanse belegger belangstelling koesteren voor onze aandelen, ook als de markt voor de Amerikaanse effecten minder enthousiast is. Daarnaast moet o.a. rekening worden gehouden met de invloed van aankopen voor rekening van de Europese beleggingsfondsen.

Hoe dit ook zij, voor de beurshandel is er reden tot tevredenheid, want de aandelenomzetten ter beurze van Amsterdam hebben in het 1e kwartaal 1959 f. 236 mln. nominaal bedragen, ruim $2\frac{1}{2}$ x zo veel als in het 1e kwartaal 1958; aan obligaties is bijna f. 255 mln. omgezet, 50 pCt. meer dan vorig jaar.

De emissie-activiteit is wat het aantal emissies betreft tamelijk groot, al zijn de gevraagde bedragen bescheiden. Onder de aangekondigde emissies bevindt zich ditmaal niet alleen een converteerbare obligatielening (Zuid-Hollandsche Bier) maar ook de uitgifte van converteerbare (preferente) aandelen (Amsterdamse Droogdok). Ook Beleggingsmaatschappij Unitas komt met een emissie, zodat deze maatschap-

pij het qua grootte van de effectenportefeuille voorlopig weer met de Robeco kan opnemen. Het geplaatste kapitaal van laatstgenoemde beleggingsmaatschappij heeft dezer dagen de f. 100 mln. gepasseerd.

Philips, noch Unilever hebben, blijkens uitlatingen in jaarverslag of jaarvergadering, voor 1959 emissieplannen. Bij Koninklijke is de opbrengst van de emissie 1958 nog in de stijging van de liquide middelen terug te vinden. Een en ander vormt opnieuw een aanwijzing voor het vermoeden dat de Regering de plank niet ver mis heeft geslagen door in de Miljoenennota 1959 aan te nemen, dat het met beroep van het bedrijfsleven op de kapitaalmarkt dit jaar niet zo'n vaart zal lopen.

De besparingen via de spaarbanken blijven zich op record-niveau bewegen. In de eerste twee maanden van 1959 hebben zij f. 236 mln. bedragen; vorig jaar werd er slechts f. 73 mln. meer ingelegd dan opgevraagd. Hier manifesteert zich weer het verschijnsel dat het sparen via de spaarbanken vooral in trek is, als de marge tussen het op obligaties verkrijgbare rendement en de rentevergoeding van de spaarbanken betrekkelijk gering is.

De Nederlandse Antillen zullen een lening van f. 38 mln. in ons land gaan plaatsen.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	20 mrt. 1959	3 april 1959
Algemeen	255	259	270	
Internat. concerns	375	373	-392	
Industrie	174	188	190	
Scheepvaart	151	143	151	
Banken	138	152	159	
Indon. aand.	103	116	115	
Aandelen				
Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 164,15	f. 166,60	
Unilever	452	465%	503	
Philips	493%	536	573%	
A.K.U.	262	284%	299%	
Kon. N. Hoogovens	341	366	270	
Van Gelder Zn.	193	215	214 1/2	
H.A.L.	158 1/2	146 1/2	150 1/2	
Amsterd. Bank	253 1/2	270 1/2	289	
Ver. H.V.A. Mij-en	131 1/2	132 1/4	135 1/2	
Staatsfondsen				
2 1/2 pCt. N.W.S.	59%	63	63 1/2	
3 1/2 pCt. 1947	90 1/4	93 1/4	92%	
3 1/2 pCt. 1955 I	87 1/2	89%	89%	
3 pCt. Grootboek 1946	88 1/2	91%	90%	
3 pCt. Dollarlening	90 1/4	93%	93%	
Diverse obligaties				
3 1/2 pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90 1/2	91%	93%	
3 1/2 pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	81 1/4	85%	85%	
3 1/2 pCt. Nederl. Spoorwegen	89	92	93	
3 1/2 pCt. Philips 1948	95	96 1/4	98	
3 1/2 pCt. Westl. Hyp. Bank	83 1/2	86 1/2	86%	
6 pCt. Nat. Woningb. len. 1957	110	111 1/4	111%	
New York				
Aandelenkoersgemiddelde		588	610	612
Dow Jones Industrials				

M. P. GANS.

JONGE JURISTEN, ECONOMEN EN SOCIOLOGEN,
die belangstelling hebben voor het sociale verzekeringswezen, worden uitgenodigd te solliciteren.

Het is de bedoeling om geschikte krachten verder op te leiden en klaar te maken voor het

HOGER KADER,

opdat zij in aanmerking kunnen komen hetzij voor staf-, hetzij voor lijnfuncties van zeer aantrekkelijk karakter.

Eigenhandig geschreven brieven, met uitvoerige inlichtingen omtrent theoretische opleiding en praktische loopbaan, onder bijvoeging van pasfoto, binnen een week te richten aan het **LABORATORIUM VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE**, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Z., onder letters: R.J.J.

DOOR BIJZONDERE OMSTANDIGHEDEN VRIJKOMENDE,
biedt zich aan een all-round

HOOFDBOEKHOUDER/JURIST

48 jaar, mr. in de rechten, M.O. boekhouden, grondige ervaring met de comptabele en fiscale problemen van de internationale handel en industriële productie, en met moderne administratieve methoden (Bull - I.B.M.).

Pensioenrechten voor vroegere diensttijd zijn gedekt. Huidig inkomen ca. f 20.000,—, maar bereid op lager niveau te beginnen.

Deze aanbieding geschiedt in samenwerking met huidige werkgever, die ook tot verdere medewerking bereid is.

Brieven onder no. T 82 aan ROUMA & Co. N.V., Herengracht 226, Amsterdam.

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET-RISICO

- a. Bedrijfs-w.a.-verzekering.
- b. Motorvoertuigverzekering (casco en w.a.)

w.a.-dekking voor alle motorvoertuigpolissen f. 500.000,- per gebeurtenis.

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering.

Belangrijke besparingen op de tariefpremie voor industriële risico's.

Verzekerd bedrag 2 miljard gulden.

MOLEST-RISICO

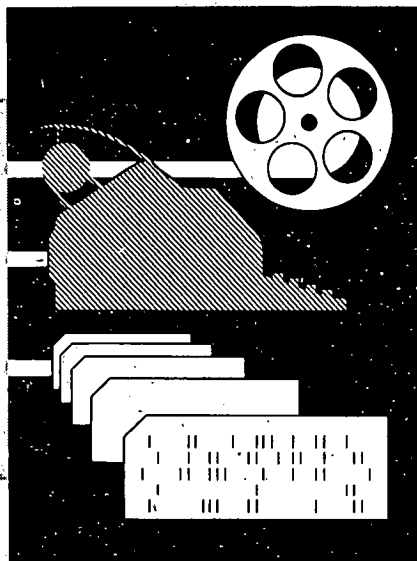
- a. Molestverzekering ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
- b. Stormverzekering verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

PENSIOEN-RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag 1 miljard 150 miljoen gulden.

Belegd vermogen 250 miljoen gulden.

Bij het 50-jarig bestaan van Centraal Beheer (januari 1959) is een gedenkboekje „Het hechte huis dat zelf-doen bouwde” uitgegeven. Exemplaren van dit gedenkboekje worden voorzover voorhanden op aanvraag gaarne toegezonden.

SIEMENS DIGITALE REKENINSTALLATIE 2002

voor

ADMINISTRATIE

BEDRIJFSHUISHOUDING

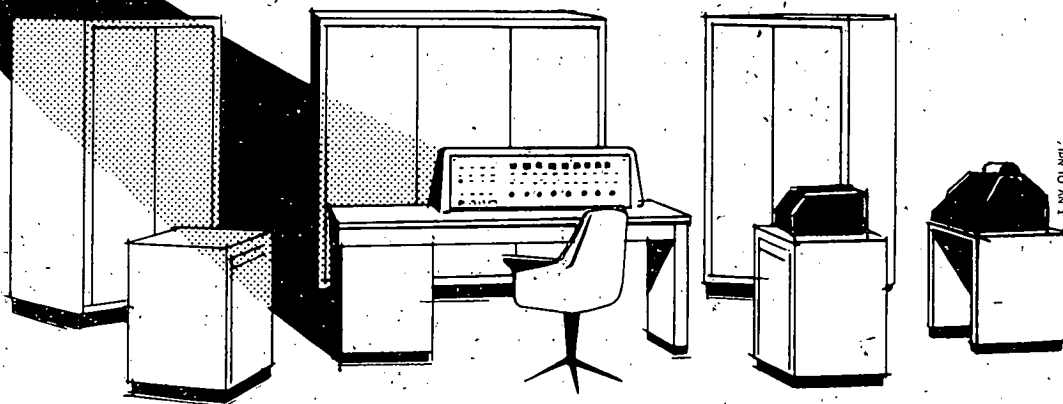
TECHNIEK

WETENSCHAP

van 26 april tot 5 mei

HANNOVER MESSE HAL 13

VRAAGT
DOCUMENTATIE

NEDERLANDSCHE SIEMENS MAATSCHAPPIJ N.V.

POSTBUS 1068 · 's-GRAVENHAGE · TELEFOON 183850

ALLEENVERTEGENWOORDIGING VAN

SIEMENS & HALSKE AKTIENGESELLSCHAFT

BERLIN · MÜNCHEN